

Fra Krig og Fred

Dansk Militærhistorisk Kommissions Tidsskrift
Nummer 2017

Artikel: Mellem historie- og krigsvidenskab. Krigshistorie i udbygningen af hærens stabsofficersuddannelse 1830-1920.

Forfatter: Anna Sofie Schøning ©

Institut for Militærhistorie og Krigsteori på Forsvarsakademiet

Søgeord:

Militærhistorie, videregående officersuddannelse, historiebrug, krigskunst, militærvidenskab, videnskabshistorie.

Resumé:

Artiklen undersøger undervisningen i krigshistorie i hærens stabsuddannelse fra perioden 1830 til 1920, herunder, hvordan faget var påvirket af udviklinger i akademisk historie og militærvidenskab. Gennem analyse af lærebøger demonstreres hvordan krigshistorie som fag i stabsuddannelsen både kunne anskues som et historievitenskabeligt fag og som et militærvidenskabeligt fag.

Den undersøgte periode blev påvirket af tre meget forskellige opfattelser af formålet med undervisningen i krigshistorie. I 1830'erne blev krigshistorie primært brugt til at bidrage til at skabe en fælles national og organisatorisk identitet i hæren. I 1880'erne blev krigshistorie anvendt som et grundlag for at uddrage universelt gældende principper for krigsførelse. I tiden efter 1910 var der samtidig fortalere for, at krigshistorien gennem videnskabelig analyse skulle fremme indsigt i krigens natur og krigsførelsens grundlæggende vilkår.

Mellem historie- og krigsvidenskab

Krigshistorie i udbygningen af hærens stabsofficersuddannelse 1830-1920

Målet med denne artikel er at undersøge, hvordan og hvorfor krigshistorie blev brugt som fag i den udvikling af hærens officersuddannelse i Danmark, der fulgte oprettelsen af Den Kongelige Militaire Højskole i 1830, herefter blot benævnt Højskolen. Vægten er lagt på krigshistoriens rolle i den formelle uddannelse, som officerer modtog i skolens stabslinje som forudsætning for tjeneste i Generalstaben, hærens centrale policy- og planlægningsmyndighed. Da de øvrige aktiviteter i alt væsentligt var grundlæggende officersuddannelse til hærens teknisk krævende korps, var stabsuddannelsen i de næste fire årtier den eneste egentlige formelle videregående officersuddannelse i Danmark.

Som det fremgår af Asger Senbergs' artikel i dette nummer af tidsskriftet, blev Højskolens uddannelse opbygget i forlængelse af, at hærens ledelse havde defineret matematik som officersuddannelsens almindelige hovedfag og professionelle dannelsesfag, men som det fremgår af det efterfølgende, fik også krigshistorie en væsentlig rolle i påvirkningen af hærens elite.

Krigshistorie har i Danmark traditionelt haft et dårligt ry blandt faghistorikere, der ikke har fundet det værd at beskæftige sig med.¹ Dette bunder både i den danske radikale historikertradition og i den måde, historie blev brugt i Forsvaret. Den militære historieanvendelse blev af faghistorikere anset som ikke-videnskabelig, fordi værnernes studievirksomhed ikke blot skulle udbygge den historiske viden.² At tage fagets rolle i officersuddannelsen op til behandling er relevant, fordi der i dag stadig er diskussion om, hvad krigshistorie egentlig kan bruges til i den professionelle uddannelse.³

Ved at analysere grundlæggelsen og udviklingen af krigshistorie som undervisningsfag er det artiklens mål at bidrage til en dybere forståelse af, hvordan krigshistorieundervisningen kan siges at spænde mellem at være historie- og krigsvidenskabeligt. Derfor vil undersøgelsen indledningsvis belyse den måde,

1 Tuxen, 1921, pp. 65f.

2 K.V. Jespersen et al., 2008, pp. 9f.

3 Hvilket er motivationen bag det "Læring af Krig"-projekt, der fra 2016 til 2018 gennemføres af Forsvarsakademiets Institut for Militærhistorie og Krigsteori.

som krigshistorie blev anvendt i den videregående officersuddannelse fra Den Kongelige Militaire Høiskoles oprettelse i 1830, og derefter følge anvendelsen efter 1868 i afløseren Hærens Officersskoles "Ældste Klasse", hvor stabsuddannelsen blev videreudviklet. Undersøgelsen afsluttes i 1920, hvor undervisningens form og indhold var blevet konsolideret.

Hovedfokus er på Hæren, da de behandlede undervisningsinstitutioner var dette værns. Normalt anvendte Søværnet primært muligheden for at give udvalgte officerer skolens ingeniøruddannelser, hvor krigshistorie naturligt nok aldrig var et højt prioriteret fag. Kun i 1890'erne deltog et antal ambitiøse søofficerer efter eget ønske i den da lige moderniserede generalstabsuddannelse, men kurset blev ikke en obligatorisk del af Søværnets uddannelses- og karriereløb.⁴

Højskolen blev som beskrevet af Asger Senbergs skabt efter fransk forbillede. Den skulle give videnskabelig grundlæggende uddannelse til officerer af de specielle korps: Generalstaben, Artilleriet, Vej- og Ingeniørtropperne og Raketkorpset. Højskolens hovedformål var:

At lære Eleven af de for hans Fag nyttige og især nødvendige Videnskaber de Meste, der grundigen kan læres, i et bestemt Tidsrum af 4 Aar, uden dog at overlæsse med Arbeid eller forsømme den almindelige Dannelse; til den Ende at lade al rationel og almindelig, dannende Underviisning gaae forud for dens Anvendelse, og derpaa at lade denne først i theoretisk, saa practisk Form følge strax paa og slutte sig dertil i fuldstændig Eenhed.⁵

Til at bistå med at opnå dette formål og bidrage til elevernes dannelse underviste nogle af tidens mest prominente videnskabs- og kulturpersoner på Højskolen. Blandt andre var Ludvig Heiberg lærer i logik og skønlitteratur, Frederik Høegh-Guldberg underviste i dansk, J.A. Dyssel i fysik og C.J.H. Kayser i statistik.⁶ Uddannelsen var ved oprettelsen inddelt i to afdelinger, en yngre og en ældre. Den yngre afdeling gav en fælles almen uddannelse i fag som matematik, fysik, kemi, dansk sprog og litteratur, tysk, fransk, tegning og historie. Denne afdeling gav et grundlag svarende til den civile realeksamen.

Den ældre afdeling var opdelt i uddannelsen af generalstabs elever og den grundlæggende uddannelse af ingeniørelver, artilleri- og raketelever, hvor hver gruppe fik uddannelse i deres speciale. De fælles fag i den ældre afdeling var Danmarks Militære Geografi, Danmarks Statistik og Tjenesten i Felten over større Kommandoer, dvs. hvad vi i dag vil kalde taktik, føring og stabsprocedurer.⁷

Efter nedlæggelsen af Landkadetakademiet i 1861 med overførsel af den grundlæggende uddannelse af officerer til fodfolket og rytteriet til Højskolen og

4 Plan 1830, pp. 10f.

5 Plan 1830, p. 38.

6 Anning-Petersen 1918, pp. 131ff.

7 Plan 1830, pp. 9ff.

specielt efter oprettelsen af Hærens Officersskole i 1868 kunne under uddannelsen på stabslinjen snart forudsætte, at alle elever havde nogenlunde det samme formelle uddannelsesgrundlag.

Allerede fra oprettelsen af Højskolen var der diskussioner internt og i den offentlige debat om vægtningen af fag. Ved etableringen af den nye skole var det ikke mindst nødvendigheden af den generelt fokuserede generalstabslinje og dennes almene dele, som blev anfægtet, dvs. alt andet end uddannelsen i topografisk arbejde. Således argumenterede en anonym forfatter med artiklen "Den Polytechniske Lærestalt og den militaire Højskole"⁸ i 1835, for at det for generalstabsofficerer ikke var væsentligt at have anden uddannelse end krigens skole. Dvs. at kun personlig, ikke andres, historiske erfaring var relevant:

Da nemlig saavidt forfatteren har kunnet erfare, alle kyndige Krigsmænd ere enige i den for sund Menneskeforstand desuden aldeles indlysende Paastand:

At den egentlige Krigsdygtighed kun i Krigen selv kan erhverves og derfor i ingen Underviisningsanstalt kan meddeles, samt at en Højskole hverken behøves eller egner sig til Erhvervelsen af den simple, ogsaa i Fred nødvendige Tienstpli og Tienstfærdighed, der ere Frugter, ikke af Studium, men af Routine, hvorfor Armeens samtlige Regimenter og Corpser maae ansees som de bedste Skoler i denne henseende...Saa maa vistnok den militaire Højskoles Underviisning blive for en stor Deel overensstemmende med den polytechniske Lærestalts, og dens militarie Udbytte mere henpege paa en fuldstændig, videnskabelig Udvikling af de høiere militarie Theorier og deraf udledte practiske Anviisninger for Ingenieur- og Artillerifaget, end paa den umiddelbare Udvikling af egentlig Krigsdygtighed.⁹

Den anonyme forfatter til artiklen så det altså sådan, at praktisk egen krigserfaring var det bedste og eneste relevante grundlag for officerer, og at det at blive en dygtig officerer ikke var en egentlig videnskab eller noget, der kunne studeres, med undtagelse af de naturvidenskabeligt krævende uddannelser inden for konstruktionsingeniør- og artilleriområderne. Den generelle uddannelse af generalstabselever til deres virksomhed, dvs. generalstabslære med dennes historiske baggrund, kunne læres ved selvstudium, og militæradministration ved praktik. Diskussionen om relevansen af de dele af officersuddannelsen, der som krigshistorie hverken var civile forudsætningsfag eller uddannelsen i militær anvendelse af et matematisk-naturvidenskabeligt grundlag, blev ikke afsluttet ved etableringen af Højskolen eller den senere Hærens Officersskole.

Til at danne grundlag for forelæsningerne på Højskolen blev der udarbejdet lærebøger. De spillede en vigtig rolle for institutionalisering af undervisningen og publikationerne kan siges at fastholde en bestemt videnskabsforståelse og øve

8 Dansk Ugeskrift, Nr. 171, 1835.

9 Ibid., p. 232.

de studerende i at arbejde inden for rammerne af denne.¹⁰ Det samme gør sig gældende for håndbøger og metodebøger, der kan siges at standardisere, hvad det betød at være en udøver af et fag, idet de definerede det materiale, som var genstand for disciplinen.¹¹ Lærebøgerne er derfor et godt udgangspunkt for studie af et fags udvikling. Man kunne dog påstå, at lærebøger ikke beskriver, hvordan undervisningen egentlig fandt sted, men blot er et ideal; men da det i disse tilfælde er underviserne selv, der har skrevet lærebøgerne, må man formode, at der var en stor sammenhæng mellem den forståelse af krigshistorie, som fremgik af lærebogen, og den, som eleverne mødte i undervisningen.

Udover Lærebøgerne benytter artiklen sig blandt andet af undervisningsplaner og eksamensprotokoller, der er med til at understøtte det billede af undervisningen i krigshistorie, som bliver fremstillet i lærebøgerne.

Artiklen tager udgangspunkt i fire undervisere og deres lærebøger. Disse fire undervisere er for det første udvalgt, fordi de synes at have været de eneste i den behandlede periode, der skrev lærebøger til krigshistorie for den videregående officersuddannelse.¹² Den anden grund er, at tre af dem repræsenterer meget forskellige måder at undervise i krigshistorie. Den fjerde lærebog er udvalgt, fordi den blev skrevet i en brydningstid omkring oprettelsen af Hærens Officersskole, og fordi underviser og lærebog blev udsat for heftig kritik af direkte relevans for artiklens emne. Bogen medtages på grund af debatten om dens videnskabelige niveau, på trods af at den ikke var skrevet til anvendelse i ældste klasse, men til anvendelse på den nye fælles grundlæggende officersuddannelse i *næstældste* klasse.

Den første af disse lærebøger var *Ledetraad ved Forelæsningerne over Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens Historie ved den Kongelige Militaire Høiskole*, som vil blive beskrevet og analyseret i det følgende.

August Baggesen og “Ledetraad ved Forelæsningerne over Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens Historie”

Fra Højskolens oprettelse var krigshistorie at finde på undervisningsskemaet for generalstabs elever i form af 150 timers *Danmarks Krigshistorie* og 94 timers *Feldtogshistorie*. Krigshistorie var dermed det tredje-mest omfangsrige fag efter *Teknisk Mekanik* og faget *Forkortet Fortifikationsforedrag*.¹³

10 García-Belmar et al., 2005, p. 221.

11 Gordin, 2005, p. 16, 25.

12 For næstældste klasse blev der dog også i perioder undervist i krigshistorie og skrevet lærebøger hertil. Eksempelvis Udtog af Krigskunstens Historie. Til brug ved undervisningen i officerskolens næstældste klasse skrevet af L. Pontoppidan fra 1888 og Krigen 1864. Udarbejdet som Grundlag for Forelæsninger for Officerskolens næstældste Klasse af C.F.F.E. Tuxen fra 1885.

13 Plan 1830, pp. 192f.

August Baggesen, ukendt årstal
(Rigsarkivet)

Underviseren i begge krigshistoriefag var kaptajn, mange år senere generalmajor og chef for Generalstabten, August Baggesen (1795-1865). Han var søn af digteren Jens Baggesen og var vokset op i huset hos bl.a. Oehlenschläger og brødrene Ørsted. Baggesen var i samtiden en kulturperson med en offentlig militær profil. Han udgav faderens skrifter samt skrev en biografi om ham og var medudgiver af det krigsvidenskabelige tidsskrift *Militairt Repertorium*.¹⁴ Ud over at være lærer i Danmarks Krigshistorie og Felttogshistorie var Baggesen også lærer i “Danmarks Militairgeographi”.

Baggesens lærebog for undervisningen i krigshistorie blev udgivet i 1834. Han skrev yderligere lærebogen til Danmarks Militærgeografi, men der syntes ikke at været udarbejdet en lærebog til støtte for undervisningen i felttogshistorie.

I lærebogen til Danmarks krigshistorie ses faget som forbundet til statens politiske historie. I værket bliver der løbende knyttet forbindelse til den politiske situation. Dette gælder særligt i de indledende beskrivelser af konfliktårsager. Om forbindelsen mellem krigen og statshistorien skriver Baggesen:

Vi antage altsaa, at en Krigshistorie ikke bør bestaae blot af en Samling militaire Relationer, men at den, foruden at opfylde sin Hovedbestemmelse, nemlig at fortælle de Begivenheder, som have sig i Krigen og med Hensyn til Krigen, tillige bør kunne tilfredsstille saavel de Fordringer, man fra et historisk Standpunkt er berettiget at

14 S.A. Sørensen 1887-1905, pp. 429ff.

*gjøre med hensyn til Krigens Forbindelse med Stats-historien, som og de Fordringer, man fra et militairt Standpunkt er berettiget at gjøre med Hensyn til den fornødne Kundskab om Krigsvæsenets Tilstand i den Tid, da Krigen førtes.*¹⁵

I dette citat bliver det klart, at krigshistoriens forbindelse til statshistorien opfattes som væsentlig. Nogle dele af krigshistorien havde sammenfald med den politiske historie. Det understreges samtidig, at den militære udvikling var vigtig. Samtidig gør citatet klart, at krigshistoriens hovedformål var at fortælle om de begivenheder, der skete i selve krigen. Det centrale var, hvad man kunne kalde klassisk militærhistorie, nemlig studiet af militære operationer og felttog.¹⁶

Udformningen af lærebogen viser Baggesens opfattelse af faget. Den bestod af to hæfter og var inddelt kronologisk. I hvert hæfte er der et afsnit af *krigskunsthistorisk* karakter og et, der er af *krigshistorisk* karakter. Første hæfte dækker "Tidsrummet fra de ældste Tider til henimod Slutningen af det 14de Aarhundrede" samt i sit andet afsnit "Det krigshistoriske Tidsrum fra Waldemar Atterdags Død til Ditmarskens Erobring, 1559." Andet hæfte indeholdt "Det krigskunsthistoriske Tidsrum fra Krudtets Anvendelse eller Ildvaabenes Brug i de nordiske Krige, indtil de Staaende hæres Indførelse i Danmark, 1660" samt "Det krigshistoriske Tidsrum fra 1563 til 1660." Hvert afsnit var inddelt i kapitler omhandlende krige og slag, hvor de krigskunsthistoriske kapitler er af mere generel karakter og har kapiteloverskrifterne "Krigsforfatningen" og "Krigskunsten" med tilhørende underoverskrifter som "Folkets værnepligt", "Sold", "Faner", "Krigsmaskiner" og "Krigsskibe". Baggrunden for, at krigshistorie og krigskunst var adskilt i bogen, blev beskrevet således:

*For imidlertid ikke at blande det Ene med det Andet, og derved forvirre Fremstillingen af det Hele, have vi valgt særskilte Afsnit for den egentlige Krigskunsthistorie, og desuden i de særskilte Afsnit for den egentlige Krigshistorie oftere Henført iblandt Noterne de Data, som vi ikke troede at burde forbigaae med Taushed, men som mere ere af en politisk-historisk end militær-historisk Interesse.*¹⁷

Krigshistorie kunne derved forstås i en bred forstand. Den gav dels sammenhængen til den politiske historie og krigskunstens udvikling og dels en mere snæver gennemgang af de rene militære handlinger i felttog og krige. Den måde, som statshistorien følges, viser Baggesens blandt krigshistorikere nok usædvanlige ønske om at undgå en adskillelse.

Det var dog beskrivelsen af større organiserede kamphandlinger, der fyldte mest i Baggesens lærebog:

15 Baggesen, 1834, Indledning.

16 Murray & Sinnreich 2006, p. 9.

17 Baggesen 1834, Indledning.

*Tidsrummet fra 1721 til vore Dage. Resten af det 18de Aarhundrede var for Danmark en lang Fredsperiode; thi de enkelte Undtagelser vare enten blot Forberedelse og Udrustning til Krig, eller enkelt kort Feldtog uden betydelige krigsbegivenheder. Foredraget bør derfor i dette sidste Afsnit især gaae ud paa Krigskunstens Historie, hvilken, hvad denne nyere Tid angaar bør sættes i forbindelse med de øvrige Staters.*¹⁸

Citatet gør klart, at for at være relevant for eleven skulle historien beskrive selve de større krige. Oprustning og forberedelse til krigen blev ikke set som tilstrækkelig væsentligt til at indgå i undervisningen. "Tidsrummet fra 1721 til vore Dage", som nævntes i planen, dækkes ikke af lærebogen, som kun beskriver perioden frem til 1660. Den undervisning, som Baggesen sandsynligvis gav i Danmarks krige i de efterfølgende godt 150 år, måtte bygges på andet materiale end den fundne lærebog.

Krigshistorie som redskab til at forstærke national og organisatorisk identitet

Den krigshistorie, som Baggesen underviste i, var Danmarks krigshistorie. Undervisningen i faget fungerede som redskab til at forstærke patriotisk og organisatorisk identitet hos eleverne. Det skete ved at illustrere, hvordan Danmark havde bidraget under krig og til krigskunsten.

Det hørte på dette tidspunkt til officerernes pligt, hans almene dannelse, at kende til sit fædrelands historie. Det var et mål i sig selv at kende og værne om Danmarkshistorien.¹⁹ Baggesen skriver således, at fordi krigen i slutningen af det 14. århundrede til midten af det 17. århundrede i høj grad blev ført med lejetropper, blev han nødt til at beskrive krigskunstens udvikling i hele Europa generelt, men han fortsætter:

*Imidlertid troe vi os ogsaa berettiget til at forkorte en saadan Skildring meget, netop forbi den personlige Andeel, som indfødte danske Mænd havde i Krigskunstens Udvikling, saavel med Hensyn til dens videnskabelige Uddannelse, som dens praktiske Andvendelse, ikkun var saare ubetydelig, og fordi Resultatet af en Kundskab om den Tids Krigskunst dog ikke giver os noget klart Begreb om en egentlig **dansk Hærs** [fremhævet i kilden] Vaabendygtighed i samme Tidsrum.*²⁰

Det ansås således som naturligt, at fokus i lærebogen måtte være dansk, og at det danske bidrag til krigens udvikling var det centrale. I indledningen skrives dog, at Danmark i de ældste tider i høj grad kan sammenligne sig med Tyskland og Norge i et forsøg på at få flere kilder til den tidligste krigshistorie.²¹ Det

18 Plan 1830, p. 49.

19 Bryld i Kjeldstadli 2001, pp. 69f.

20 Baggesen, 1834, II, p. 25.

21 Baggesen, 1834, p. 1f.

nationalt opbyggelige formål skal både ses i lyset af det nylige traumatiske tab af Norge og af behovet for at finde en helstatspatriotisk formel for forholdet til rigets tyske dele. Blandt hærens officerer kom mange fra Hertugdømmerne, herunder Baggesen selv, og undervisningen skulle naturligt bidrage til at give hele hæren en fælles identitetsramme. Inga Floto beskriver, hvordan den nye stærke middelstand i starten af 1800-tallet kunne bruge det øgede uddannelsesniveau til at vokse sig stærkere, samtidig med at staten kunne bruge uddannelse og særligt historieuddannelsen til at konsolidere og legitimere den herskende samfundsorden.²² Ønsket om at skabe en fælles identitet i Helstatens hær måtte påvirke den videregående officersuddannelse til policystillingerne i Generalstaben, der blev givet på Højskolen i 1830'erne.

I denne tid var historieskrivning med fokus på egen stat dominerende; derved afspejlede Baggesens lærebøger normen.²³ Dette forklarer, hvorfor det i så stor grad var oldtiden og Valdemarstidens Stordanmark, der kom til at dominere hans lærebog. Der var behov for at bygge identiteten på erindringen om fordums storhedsperiode.²⁴ At sagn og sagaer blev tillagt stor værdi, skal tillige ses som udtryk for en generel tendens i denne nationalromantiske tid.

Den måde, referencer og kilder blev anvendt i *Ledetraad ved Forelæsningerne over Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens Historie*, kan give indsigt i værkets historievidenskabelige karakter. Baggesens anvendelse af sine kilder er den samme for de ældre tider som for de nyere. Sagn og folkeviser blev anvendt som kilder på lige fod med samtidige beskrivelser, så længe de gengav, hvad der skete. Hvis der var flere kilder til den samme sag, blev de dog sammenlignet og vurderet for at uddrage, hvad der var mest sandsynligt, og hvilken kilde var mest troværdig. Baggesens anvendelse af litteratur og kilder var typisk for historievidenskaben før den egentlige kildekritik.²⁵

Et eksempel på Baggesens vurdering af kilderne findes i forbindelse med en beskrivelse af slaget ved Svarteraae:

*Efter Resen og v. Fibiger stod Slaget ved Svarteraae den 18de October; Tetens og Bøye have i deres Lovtaler over Daniel Rentzau anført den 20de. Jens Møller anfører i sit Mindeskrift Gyldenstjernes Recognoscering under 17de og Slaget under 20de, endskjøndt dette holdtes Dagen efter Recognosceringen.*²⁶

Der nævnes eksempelvis flere forskellige kilder til afsnittet i andet hæftes kapitel omkring Den Nordiske Syvaarskrig: Holbergs *Danmarks Riges Historie*, *Krigens Skueplads* af Scheel, en artikel af Fibiger til *Militært Tidsskrift* og Fibigers biografi

22 Floto, 1996, p. 16.

23 Bryld i Kjeldstadli, 2001, p.71.

24 Glenthøj, 2014, p. 50.

25 Eskildsen, 2013, p.11.

26 Baggesen, 1834, p. 83.

om Daniel Rantzau, Refens *Kong Frederik III Historie* samt *Danmarks Søekrigshistorie* af W. Graah.²⁷

Det er både decideret krigshistoriske og mere overordnede historiske værker, der danner grundlaget for lærebogen, og værker, der spændte bredt i tid. I Baggesens lærebog er den bog, der refereres mest, von Jahns *Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen, indtil Krudtets Anvendelse i de nordiske Krige*, fra 1825. Hans anvendelse af Jahn var typisk for grundlaget for beskrivelsen af krigshistorien. Baggesens referencer til en del svenske, tyske og engelske værker (af for eksempel Olof von Dalin, Anders Fryxel, Dietrich Hermann Hegewish og Sir Roger Manley) viser et bredt kendskab til den europæiske krigshistoriske litteratur fra tiden og et godt kendskab til, hvad der kunne belyse hans emne.

Baggesens anvendelse af den lidt ældre danske krigshistoriske pioner, Ferdinand Heinrich von Jahns arbejder er naturlig. Indtil sin tidlige død i 1828 havde Jahn ud over sin historiske virksomhed sammen med kaptajn Johan Adolph Fibiger indledt arbejde med at forbedre officerskorpsets niveau. Samarbejdet fandt sted i rammen af det fra 1817 udgivne tidsskrift *Magazin for militair Videnskabelig*.²⁸ Det var et arbejde, som Baggesen nu videreførte med samme Fibiger i det nye tidsskrift *Militairt Repertorium*. Fibiger var "Kommandør" for Højskolen fra dennes start indtil sin flytning til Fredericia i 1835 efter konflikt med skolens undervisningsdirektør, Joseph Abrahamson.²⁹

Jahns krigshistoriske arbejder var grundigt og velunderbygget. Dette ses eksempelvis i Jahns værk om Christian den Fjerdes krigshistorie,³⁰ som bl.a. byggede på samtidige kilder fra General Com. Coll. Archiv og Danske Kancellis Arkiv og havde et særdeles veludviklet noteapparat med referencer med sidetal.³¹ Baggesens hovedkilde var derfor af tidens højeste videnskabelige standard. Baggesens værk kan dog ikke siges at være på helt samme videnskabelige niveau som Jahns værker, da lærebogen ikke bygger på førstehåndskilder.

Felttogshistorie – et militærteoretisk fag

I undervisningen var Danmarks krigshistorie og felttogshistorie to adskilte og væsensforskellige fag. Krigshistorieuddannelsen er blevet skitseret. I faget Felttogshistorie skulle gives en analyse af et eller to interessante felttog, som skulle diskuteres i rammen af krigshistoriens og krigsvidenskabens resultater.

Faget felttogshistorie skulle direkte bidrage til taktisk forståelse og troppeføring: "*Et eller to Feldtogs historie, og derved læren om Tjenesten i Feldten ved større Commandoer (det er dem over 1000 Mand) og de strategiske Grundlag.*"³² Der-

27 Baggesen, 1834 II, pp. 83ff.

28 Dansk Biografisk Leksikon, 2. Udgave, (København 1933-34).

29 Ibid.

30 Grundtræk til Christian den Fjerdes Krigshistorie, Bind 1 og 2 af F.H. Jahn, 1820-22

31 Jahn, 1822, p. 544.

32 Plan 1830, pp. 10f, p. 118

ved var der som sådan ikke tale om et fag, hvor hovedmålet var undersøgelse af, hvad der skete under selve de historiske begivenheder, men et fag, der anvendte krigshistorisk materiale som grundlag til at gennemgå og belyse principper for praktisk føring i felten.

Felttogshistorien støttede stabslinjens viderebygning af faget “*Tjenesten i Felten for Commandoer af Middelstørrelse*”, som var en del af den fælles undervisning for ældste klasse. Faget, der også blev kaldt for “*Den anvendte Tactic*”, var dog ikke et teoretisk fag på samme måde som felttogshistorie og anvendte ifølge planen ikke historisk materiale som grundlag.³³

De forskellige udgaver af undervisning i “*Tjenesten i Felten*” kan ses som udtryk for, hvad der krævedes af de forskellige officerer. Det var således kun generalstabsleven, for hvem faget blev teoretisk og historisk, og hvor det skulle give en “*Oversigt over den af hvert Parti især fulgte Operationsplan. – Resultater, som med Hensyn til Krigsvidenskaben muligen kunde uddrages af det gennemgaaede Feldtogs Begivenheder*”.³⁴

Felttogshistorie var et centralt fag på generalstabslinjen. Der var ifølge planen fra 1830 ikke andre fag, som indeholdt undervisning i krigsførelse:

*Feldtogshistorien, saaledes som den ved Høiskolen bliver at foredrage, er bestemt til at give Analyse af eet eller to interessante Feldtog, af hvilke vælges nye for hvert Cursus, og at sammenligne det dengang Skete med de Hovedresultater, som Krigshistorien og Krigsvidenskaben ellers ialmindelighed frembyde. Fra den sædvanlige Krigshistorie adskiller Feldtogshistorien sig fornemmeligen derved, at dennes Fortælling især maa ansees som et Vehikel for Raisonnementet, og at altsaa Analyse- ringen af de forkjellige Begivenheder bliver Hovedformaalet. For med Nytte at følge Udviklingen af Gangen i et Feldtog bør man ikke alene være hjemme i den anvendte taktik (læren om Commandoer af Middelstørrelse) men ogsaa kjende Reglerne for større Troppedeles Bevægelser og Forhold, samt de strategiske Grundtræk.*³⁵

De “*strategiske*” grundsætninger, der blev udtaget, skulle ses som universelt gældende principper for krigsførelsen:

*Strategiske Puncter, Subjecter, Objecter, Intermediaire strategiske Puncter. Strategiske Linier, Operationsbasis, Operationslinier, BicomUNICATIONER, secondaire Operations: eller Tilførselslinier, transversale Communicationer. Forsvarslinier, transversale, tilbagegaaende. Almindelige Forklaringer over de forskjellige Krigsføringsmaader: Angrebskrigen; Den regelrette; Invationskrigen; Combination af begge.*³⁶

33 Ibid., pp. 10f, p. 118.

34 Ibid., p. 150.

35 Ibid., p. 149.

36 Ibid., p. 150.

Det vil sige, at begrebet strategi blev opfattet, som hvad der i dag vil blive kaldt føring på operativt niveau, som teorien for anvendelse af styrkerne på kortet over krigsskuepladsen.

Felttogshistorien støttede uddannelsen *Tjenesten over større Commandoer* ved at give officererne indsigt i de vilkår, der herskede under føringen af større styrker. Måden, officererne skulle blive i stand til at føre større kommandoer, var ved at træne deres tænkning (ræsonnementet). Derudover skulle det give indsigt over "*Regler med Hensyn til større Troppemasser, samt de strategiske Grundtræk*". Man skulle forstå, hvordan et felttog fungerede, ved at lave en grundig analyse, men denne analyse skulle laves ud fra principper for krigsførelse. Dette underbygges af følgende: "(...)Oversigt over den af hvert Parti især fulgte Operationsplan. – Resultater, som med Hensyn til Krigsvidenskaben muligen kunde udtrages af det gennemgaade Feldtogs Begivenheder."³⁷

Disse strategiske grundsætninger blev forklaret ud fra teoretisk materiale om de strategiske systemer fra bl.a. Bülow, Jomini, Ærkehertug Karl, Wagner, Rogniat og Theobald. Det er ikke muligt at sige meget om, hvordan der mere konkret blev undervist i felttogshistorie, ud over at disse felttog skulle være med til at udvikle forståelsen af krigens miljø og krav, og at den anvendte undervisningsmetode var forelæsninger, der beskrev og analyserede felttoget.³⁸

De ovenævnte krigsteoretikere kan dog belyse, hvilke krigsteoretiske forståelser der gjorde sig gældende, og som man må formode undervisningen tog udgangspunkt i. Denne tradition inden for krigsteorien, som de nævnte teoretikere repræsenterede, blev konsolideret af Adam Heinrich Dietrich von Bülow (1757-1807), som blev populær ved sin teori om strategi funderet på linjer og geometriske principper. Bülow mente som resten af den krigsvidenskabelige skole, han var den del af, at det var muligt at bygge krigsteori fuldstændig på universelle matematiske principper. Derudover argumenterede Bülow yderligere for, at man kunne undgå selve kampen, hvis man sørgede for at udnytte den rigtige geometriske manøvre til reelt at gøre modstanderen "skakmat". Bülows teorier blev videreført i det 19. århundrede af August Wagner og Ærkehertug Karl af Østrig og oplevede en ny blomstringstid efter Napoleons fald. Karls og Wagners militære teori var dog ikke så fuldstændig matematisk funderet som Bülows. Eksempelvis mente Karl, at selv om krigens principper var baseret på matematiske sandheder, så var hærførerens dømmekraft trænet gennem militær uddannelse og historiske studier, der skulle applicere disse principper, og både de matematiske principper og generalens dømmekraft var derfor en del af god krigsføring, og krigsvidenskaben var således ikke kun videnskabeligt funderet. Joseph von Theobald kan siges at være eksempel på, at man i de mindre tyske stater stadig havde en universalistisk forståelse af krig, og at man stadig byggede på Wagner og Ærkehertug Karls teo-

37 Ibid.

38 Ibid.

rier.³⁹ Denne krigsteoretiske tradition, som man her kan tale om, byggede videre på oplysningstænkningens idealer og byggede på nogle mekanistiske principper og en varierende grad af at medtænke menneskelige elementer i deres teorier. Jomini var central, både fordi han var samtidig med Napoleon og på grund af den internationalt dominerende rolle, som hans ekstrakt af positiv lære af kejserens felttog havde i den periode, hvor Baggesen skrev lærebogen og gennemførte sin undervisning.⁴⁰ Jomini havde det til fælles med de andre teoretikere, at han så sin rolle som at finde og definere faste principper for krigsførelse.

Det kan være svært at sige noget præcist om, hvordan de militære teoretikere blev brugt i forbindelse med undervisningen i felttogshistorie. Man kunne nok forestille sig, at man havde sine forbehold over for Bülow's teorier. Men med den centrale rolle, matematikken havde i Højskolens undervisning i de år, er det mest sandsynligt, at man var enig i den grundopfattelse, som disse krigsteoretikere på forskellig måde repræsenterede. Theobalds *Die Kunst der großen Kriegs operationen nach den bestem Quellen frey bearbeitet* udkom i 1820, og Jomini udgav eller nyudgav centrale bidrag i løbet af 1820'erne.

Det er muligt, at man brugte flere af de nævnte skribenter til at illustrere, hvordan idéerne havde udviklet sig, men da Theobald og Jomini er samtidige, og Jomini dominerede international tænkning netop da, må man gå ud fra, at man kun nævnte disse forfattere, fordi man i alt væsentligt tilsluttede sig deres forståelse af krigsførelse og krigsteori.

Da det efter Planen for hvert år skulle være nye felttog der blev anvendt, blev det ikke angivet hvilke felttog, der skulle gennemgås.⁴¹ Nok af den grund blev der aldrig udarbejdet en lærebog. Undervisningen skulle kunne tage karakter af de valgte eksempler.⁴² Til gengæld udarbejdede August Baggesen en lærebog for tjenesten i felten for Commandoer af Middelstørrelse (*Ledetraad ved Forelæsningerne over Tjenesten i Felten for Commandoer af Middelstørrelse (Begyndelsen af den anvendte Taktik) ved den kongelige militaire Høiskole*). Den blev udgivet 1834 og kunne gives samme rolle i undervisningen, som hærens senere autoriserede taktiske reglementer. Som nævnt var det alle linjer i ældste klasse, der fik denne undervisning.

39 Gat, 2001, pp. 95, 101, 270, 311.

40 *Traité de grande tactique, ou, Relation de la guerre de sept ans, extraite de Tempelhof, commentée et comparée aux principales opérations de la dernière guerre; avec un recueil des maximes les plus important de l'art militaire, justifiées par ces différents événement*, (Paris 1805); *Histoire critique et militaire des campagnes de la Revolution*, (Paris og Bruxelles 1806; ny udgave 1824); *Vie Politique et Militaire de Napoleon recontée par lui-meme au Tribunal de César d'Alexandre et de Frederic*, (Paris 1827) samt det lidt senere teoretiske hovedværk *Précis de l'Art de la Guerre: Des Principales Combinaisons de la Stratégie, de la Grande Tactique et de la Politique Militaire*, (Bruxelles 1838).

41 Plan 1830, p. 149.

42 Caroc et al., 1855, pp. 35f.

De militærteoretiske påvirkninger af Baggesen

Den litteratur, som Baggesens lærebog byggede på, var næsten rent historisk og inddrog kun i meget lille grad militærteori. Som allerede nævnt blev de klassiske, "videnskabelige" teoretikere set som relevante i relation til felttogshistorien, der som nævnt ikke blev dækket af en lærebog. Den krigshistoriske lærebog havde som beskrevet et nationalt alment dannende formål.

Men selv om militærteoretikere ikke blev direkte nævnt, gav Baggesen som nævnt udtryk for forståelse af sammenhængen mellem krig og politik, idet krigen blev ført med et politisk mål, og at der var et klart sammenspil mellem politik og krig. Denne forståelse var også klar hos Jomini og bygger ikke nødvendigvis på Baggesens læsning af Carl von Clausewitz' *Vom Kriege*, der udkom i 1832. Vi ved dog ikke, om Baggesen havde læst Clausewitz' hovedværk allerede, da han skrev sin lærebog. Det kan kun siges med sikkerhed, at Baggesen i 1837 var bekendt med Clausewitz og tilmed meget positivt stemt over for prøjseren, idet han i en artikel til sit tidskrift *Militairt Repertorium* behandlede blandt andre Clausewitz' syn på begreberne taktik og strategi og omtalte *Vom Kriege* således: "Den aandrige preussiske General Carl von Clausewitz's Værker, som høre til Militair-Litteraturens yngste og skønneste Prydelser, ere udgivne efter forf.s Død (...)"⁴³

I Planens beskrivelse af felttogshistorie var der af gode grunde ingen clausewitziansk inspiration, da den blev formuleret to år før udgivelsen af *Vom Kriege*. De krigsteoretikere, der nævnes i felttogshistorie, og som August Baggesen i hvert fald indledningsvis underviste på grundlag af, var som tidligere nævnt de positivistisk videnskabeligt vejledende teoretikere Bülow, Jomini, Ærkehertug Karl, Wagner, Rogniat og Theobald.

Baggesen tillægger dog ikke Jomini stor vægt i sin 1837-artikel om strategi og taktik i *Militairt Repertorium*, og man kan dermed forestille sig, at de studerende senere, ud over teoretikerne nævnt i Planen, herunder Jomini, også blev introduceret for og diskuterede elementer af Clausewitz' teori.⁴⁴ Men med den generelt naturvidenskabeligt dominerede uddannelse på Højskolen var det som allerede understreget naturligt, hvis de øvrige forfatters teori blev tillagt større vægt.

Ud fra de forfattere, der nævntes som referencer i undervisningsplanen og lærebogen i de to krigshistoriske fag på dette tidspunkt, kommer to meget forskellige forståelser af krigshistorie til udtryk. I faget Danmarks krigshistorie pegede de forfattere, der nævntes, i retning af en forståelse af krigshistorie som et historisk fag, der belyser krige. I forhold til felttogshistorie ser det anderledes ud. Her var der i højere grad tale om et fag, der skulle uddanne stabseleverne i krigskunst, og som bygger på en positivistisk forståelse af krigsvidenskab, hvor det var muligt at finde og anvende universalistiske principper for krigførelse. Felttogshistorie kan dermed karakteriseres som et krigsvidenskabeligt fag.

Hvad begrebet krigsvidenskab dækker over, er imidlertid ikke givet. I den nor-

43 Baggesen, 1837, p. 325.

44 Ibid., pp. 1ff.

ske antologi *Krigens Vitenskap* forklares, at krig bliver en profession i det øjeblik, at det ikke længere var muligt at regne med at forstå eller kunne bidrage til krigsførelse på baggrund af egen erfaring.⁴⁵ Underforstået altså at det krævede uddannelse og særligt kendskab at arbejde med den militære profession. Inspireret af denne forståelse defineres krigsvidenskab i denne artikel som omhandlende den viden, der gør officerskorpset egnet til at udvikle, administrere og anvende militære styrker effektivt for staten.

Carl Blom – *Bidrag til Den Danske Krigsmagts Historie*

Den næste centrale ændring i undervisningen i krigshistorie blev fremkaldt af en organisationsændring. Efter nedlæggelsen af Landkadetakademiet i 1861 havde alle officerer fået deres grundlæggende officersuddannelse på Højskolen. I 1868 blev denne skole reorganiseret og ændrede navn til Hærens Officersskole. Uddannelsen her var som på Højskolen opdelt i den del, der skulle sikre det civile uddannelsesniveau (“*ungste*” og “*næstyngste*” klasser – senere reduceret til et niveau, “*ungste*” klasse), og de egentlige officersuddannelser. Disse sidste blev igen delt i en grundlæggende officersuddannelse, der fik betegnelsen “*næstældste kasse*”, og et videregående uddannelsesniveau med forskellige linjer (artilleri-, ingeniør- og stabslinjen), der som i den tidligere Højskole havde fællesbetegnelsen “*ældste klasse*”. Her er denne artikels fokus som nævnt stabslinjen, der i samme klasse dels skulle uddanne officerer til generel generalstabstjeneste på et såkaldt “*ufuldstændigt kursus*”, dels officerer til Generalstabens Topografiske Afdeling, der fik mere geodæsi end resten, og hvis uddannelse derfor benævntes et “*fuldstændigt kursus*”.⁴⁶

Med uddannelsen i “*næstældste*” klasse skete der en meget væsentlig opbygning af den faglige uddannelse til officer, der for kommende fodfolks- og rytterofficerer tidligere havde ligget i den afsluttende klasse på Landkadetakademiet og for officerer til de tekniske korps havde været integreret i deres kurser i Højskolen. Således blev den helstatsnationale og professionelle identitetsdannende uddannelse i krigshistorie, som Baggesen havde opbygget, placeret i næstældste klasse og her tilpasset og konsolideret af den næste her behandlede underviser, Carl Blom.

Kaptajn Jean Carl Blom (1827-1916) (underskrev sig med Carl Blom) var ud af en officersfamilie og havde gennemgået generalstabsuddannelsen på den kongelige Militære Højskole og var ved starten af sin lærergerning på Højskolen kaptajn af Generalstabens. Blom deltog i begge slesvigske krige. Han havde gjort

45 Høiback og Ydstebø, 2012, p. 90.

46 For kort resumé se Søren Haslund-Christensen (red.), Landkadetakademiet og Hærens Officersskole 1713-1988, Frederiksberg 1988, pp. 55-59, specielt skema p. 57; Michael H. Clemmensen, Mellem militær professionalisme og civile hattefjer: Danske officersuddannelser gennem tiderne, (www.krigsvidenskab.dk).

Carl Blom. (Rigsarkivet)

tjeneste i den franske hær i Algeriet i 1867. I 1861 havde han skrevet det lille værk *Notitser angående generalstabsvæsen i Felten*.⁴⁷ Blom underviste i arméorganisation og administration på Højskolen fra 1859 til 1868 og fortsatte lærergerningen på Hærens Officersskole fra dens oprettelse til 1870, hvor hans formelle fag var "Hærorden".⁴⁸

I rammen af dette fag underviste Carl Blom i den krigshistorie, som havde formet hærstyrker gennem tiderne. I forbindelse med etableringen af den nye Hærens Officersskole skrev han *Bidrag til Den Danske Krigsmagts Historie. 1ste Hefte. (Oldtiden og den tidlige Middelalder)*, som skulle fungere som en lærebog til undervisningen i næstældste klasse. At Blom vurderede, at hans fag skulle gives et krigshistorisk indhold, illustreres klart af hans detaljerede undervisningsplan for næstældste klasse fra 1868.⁴⁹

Bloms undervisning dækkede fra oldtiden til 1864, men det bemærkedes i undervisningsplanen, at eleverne på det første kursus på Hærens Officersskole kun

47 Nieuwenhuis, 1888, pp. 420f.

48 Anning-Petersen, 1918, pp. 133, 175.

49 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1868, Pk A1, Oversigter over indholdet af Foredraget i Hærorden. 6-8-1968.

skulle have en meget sammentrængt gennemgang af krigene efter 1670. Dette skulle gøre plads til at give undervisning i Hærens ordning efter lov af 1867 og anvisning i tjenesteforhold, dvs. gøre det, som Bloms fags titel angav.⁵⁰ Dette betød imidlertid, at vægten blev lagt på den ældre krigshistorie og fik samme formål som hos Baggesen, nemlig at bidrage til at skabe en fælles national identitet og dannelse i officerskorpset.

Det er ikke muligt at fastslå på det fundne kildegrundlag, om Blom selv besluttede, at indholdet i faget fik en så klar krigshistorisk profil. Hærorden for yngste og ældste klasse var ikke fokuseret på krigshistorie. I yngste klasse indeholdt faget en gennemgang af den danske hærs sammensætning, og hvad de forskellige tjenesteformer indebar. I ældste klasse var indholdet af faget hærordning stabstjeneste, grundsætninger for hærorden og hærorden i andre strategisk vigtige lande for Danmark.⁵¹ Begge steder var indholdet i faget direkte bestemt af sted i uddannelsesforløbet og rettet mod det kommende funktionsniveau.

Baggesen var chef for Generalstaben på det tidspunkt, hvor Blom gennemgik generalstabsuddannelsen på Højskolen, og næsten i hele perioden fra 1853 til 1859, hvor den unge officer gjorde tjeneste i staben.⁵² Ser man på den måde, som Bloms værk er skrevet på, minder det i høj grad om Baggesens lærebog, hvilket blandt andet afspejler sig i den måde, som emnerne er inddelt på, idet de tre hæfter dækker den samme periode som Baggesens lærebog *Ledetraad til undervisningen i Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens historie*. Den måde, undervisningsbogen var skrevet på, var også lig Baggesens. Blom videreførte den tidligere lærebogs vægt på de tidlige tider. Han begrundede det med, at det netop var de tidligste tider, der var vanskelige for ikke-historikere at læse op på, da man før 1700-tallet brugte andre militære udtryk; derfor var det vigtigt, at der blev trykt et samlet materiale, der beskrev denne tid.⁵³

Uden Bloms initiativ ville det være sandsynligt, at Baggesens undervisningsbog stadig ville være blevet benyttet, på trods af at den var over 30 år gammel. I den svenske generalstabsofficersuddannelse brugte man eksempelvis den samme lærebog fra 1818 og helt frem til 1870'erne, dog suppleret af andet undervisningsmateriale.⁵⁴ Der er dog intet, der sikkert underbygger forbindelsen. Baggesens undervisningsbog bliver ikke nævnt i det fundne arkivmateriale, der belyser Bloms undervisning, tværtimod beskriver Blom den undervisning, som bøgerne skulle bidrage til, som helt ny. Hans initiativ skulle muligvis give ham en selvstændig lærd profil, men hvis det var målet, må man sige, at det mislykkedes.

Efter planen ville Blom udgive fem hæfter af *Bidrag til Den Danske Krigsmagts*

50 Plan 1868, A-1.

51 Ibid.

52 Generalstaben 1908, pp. 15, 19.

53 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Brev til Officersskolen fra C. Blom 11-5-1869 [C. Blom til HO, 11-5-1869].

54 Åselius 2007, p. 214.

Historie.⁵⁵ Imidlertid udkom der kun tre samt en omarbejdning af første hæfte. Denne omarbejdning var en følge af, at værket i sin samtid blev genstand for en større kritik. Denne blev indledt af cand.mag. H.C.A. Lund i en artikel 1. maj 1869 i den nationalliberale avis *Fædrelandet*.

Lunds artikel var en meget kritisk anmeldelse af de to første hæfter af lærebogen, hvor historikeren anfægtede værkets videnskabelighed:

*Forfatteren har villet være videnskabsmand; han har ikke blot villet citere de nyeste og bedste Kilder, som han jo sagtens kunde have faaet opgivne, han har villet vælge imellem Kilderne og kritisere dem, men her er han strandet fuldstændig. Som alle Dilettanter har han netop valgt det Gale. Dilettanter gaae altid til gamle Forfattere, da de jo vide, at de ifølge Videnskabens Fordringer skulle gaae til Kilderne.*⁵⁶

Lund kritiserede Blom for at forsøge at gøre værket unødvendigt videnskabeligt i stedet for at nøjes med at skrive om oldtidens og middelalderens våben, opstilling og kampmåde. Han forsøgte også at vurdere andre historikers brug af kilder. Det blev derfor ifølge Lund uklart, hvilken type historie Blom skrev: “*Er det den indre Forfatnings [historie] i Oldtid og Middelalder? Er det Hærordningens? Er det de danske Krigstoges? Er det de forskjellige Slags Kampmaaders? Er det Kongernes eller er det Lovenes?*”⁵⁷

Yderligere blev Blom kritiseret for ikke at have fulgt med i den videnskabelige udvikling. Han havde ikke brugt de mest moderne kilder, hvor blandt andet den moderne sprogforskning betød, at islandske kilder var udkommet i en ny oversættelse. Lund skrev, at *Bidrag til Den Danske Krigsmagts Historie* fra først til sidst er fyldt med sproglige og historiske fejl og i sig selv en misforståelse. “*Den er dette, forsaavidt som det umuligt kan være Mening, at lade Officersskolens Elever i næstældste Klasse lære dansk Krigshistorie efter en saa uhyre Maalestok og saaledes i det Enkelte, som Hr. Kapt. Blom vil lære dem den.*”⁵⁸

Lund kritiserede ikke bare hæfternes historiske korrekthed, men også deres form. Han mente, at detaljegraden var uforholdsmæssig stor – første og andet hæfte fyldte henholdsvis 72 og 144 sider. Lund satte derfor spørgsmålstegn ved, hvorvidt der var afsat timer nok til undervisningen på Officersskolen. Lund sluttede af med at erklære, at de to på dette tidspunkt eksisterende dele af værket var ubrugelige som lærebog og værdiløse som akademisk arbejde, og han stillede spørgsmål, hvorvidt Blom overhovedet burde være underviser.⁵⁹

55 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Brev til Officersskolen fra C. Blom 4-7-1869.

56 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Anmeldelse af *Bidrag til den danske krigsmagts historie* af H.C.A. Lund 1869 i *Fædrelandet* Nr. 99, 1-5-1869.

57 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Anmeldelse af *Bidrag til den danske krigsmagts historie* af H.C.A. Lund 1869 i *Fædrelandet* Nr. 99, 1-5-1869.

58 Ibid.

59 Ibid.

Blom reagerede på anmeldelsens voldsomme kritik i en skrivelse til Officersskolens chef 11. maj 1869. Han forklarede, at Lund måtte have misforstået forordet til første hæfte, da det aldrig var hans mening, at eleverne i næstældste klasse skulle lære det hele, og at Blom var meget bevidst om ikke at overbebyrde eleverne.⁶⁰ Han skrev, at baggrunden for, at der var givet en samlet fremstilling af de vigtigste Krigsbegivenheder i Danmark, var at efterkomme Officersskolechefens ønske om, at eleverne skulle kende disse. Blom fremhævede, at kritikken hovedsageligt rettede sig mod første hæfte, og foreslog derfor at omarbejde dette hæfte på egen bekostning. Da tredje hæfte allerede var under udarbejdelse, anmodede Blom om, at det ikke blev stoppet, men han afstod fra honorar, indtil hæftet var godkendt.

Selv om Blom forsvarede sig, førte anmeldelsen i *Fædrelandet* til, at der af Hærens Officersskoles Undervisningsråd blev nedsat et udvalg, der på dets vegne skulle behandle sagen. Udvalget kontaktede en af Danmarks på dette tidspunkt fremmeste historikere, Edvard Holm, som kom med sin vurdering i et brev af 21. juni 1869.⁶¹ Holm kritiserer på linje med Lund Bloms videnskabelighed, idet han konstaterede, at det var for upræcist, da Blom i sine referencer kun nævnte navnet på værkerne og hverken sidetal eller årstal. Derudover vurderede Holm, at Blom skrev uklart såvel i første som andet hæfte: “ (...) *hvad er det for et Vender Felttog eller Oprør i Skaane, der nævnes s. 23-24, Hvor er Hakon s. 32, hvad er det for en dansk Prinds, til hvem der hentydes s. 43 osv. osv.*”⁶² Holm bekræftede Lunds kritik og fremhævede i højere grad end denne, at kritikken også var relevant for andet hæfte.

Udvalgets betænkning fra 24. juni var med udgangspunkt i Holms vurdering meget kritisk og lagde vægt på, at det både var første og andet hæfte, der var problematiske. Udvalgets formand og eneste militære repræsentant var den 41-årige skoleofficer og artillerilærer kaptajn Jesper Bahnson, den dynamiske kommende drivkraft bag bygningen af Københavns Landbefæstning, der to år senere skulle tage initiativ til etableringen af *Krigsvidenskabeligt Selskab* og dets *Militært Tidsskrift*. De andre udvalgsmedlemmer var læreren i retslære, den 34-årige auditor Valdemar Oldenburg,⁶³ og den kun 32-årige cand.philol. Adam Hauch,⁶⁴ der underviste i geografi og historie.⁶⁵

60 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, C. Blom til HO, 11-5-1869.

61 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Betænkning fra den angaaende Captain C. Bloms Skrift “Bidrag til den danske Krigsmagts Historie”, nedsatte Udvalg, 24-6-1869, [Betænkning 1869].

62 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Edvard Holm: skrivelse til Udvalget 21-6-1869.

63 http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Overpræsident/V._Oldenburg (9-8-2016).

64 <http://runeberg.org/blaabog/1910/0163.html> (9-8-2016).

65 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Skrivelse A. Hauch til Oberst Ernst, Chef for Officersskolen, 8-4-1869.

I betænkningen konstateredes:

Der kan neppe være Tvivl om at Planen i Bogen er overmaade uheldig og navnlig anlagt efter en altfor stor Maalestok. Underviisningsplanen giver 85 Timer til Underviisningen i Hærordning, der omfatter: "Den danske Krigsmagts Historie, nemlig Den danske Krigsmagts Ordning samt dens Optræden i Felten til forskjellige Tidspunkter. Afsnittene indtil Reformationen gives kortfattet, de nærmere liggende Afsnit udførligere, især Tidsrummet fra 1848".⁶⁶

Betænkningen viser indirekte, i hvor høj grad det nu blev set som nødvendigt, at hærens nye uddannelser skulle kunne leve op til civile akademiske kriterier, og at selv kompendieagtige publikationer med kun alment orienterende formål også skulle dette. En ydmygelse som denne fem år efter 1864 til en helt ny undervisningsinstitution var åbenbart pinlig og ikke acceptabel.

Det var lettere at forsvare naturvidenskabeligt krævende, men rent militære fag som eksempelvis artilleriteknologi, fortifikationsingeniørekspertise eller topografi i en tid, hvor ikke mindst naturvidenskab var respekteret i landet. Baggesens humanistiske nationalromantiske bidrag var ikke længere tilstrækkeligt i nederlagets Danmark. Betænkningen konstaterede, at det kun havde "ringe interesse i krigshistorisk henseende" at modtage undervisning i dansk krigshistorie. Den sluttede med at anbefale, at Bloms to hæfter ikke længere skulle bruges til undervisning, og at det på trods af Bloms forslag ikke gav mening at omskrive første hæfte.

Blom fandt beslutningen uretfærdig og skrev i endnu et forsvar mod kritikken, at en del af skylden lå hos Officersskolen, idet vægtningen af de militære fag var skæv:

5 Hefter formentlig vilde være til Gavn for Eleverne ikke alene paa Skolen men ogsaa udenfor denne, da den vilde afhjælpe et stort Savn som den Unge Officer føler, idet Kundskab om vort Krigsvæsens Historie som maa søges paa saa overordneligt mange Steder – Hertil kommer at de militaire Fag ikke paa en Officersskole burde forudsættes at være i den Grad Bifag, at man ikke nok kunde antage, at Officererne paa Skolen fik tid til ved Siden af det, de lære, at læse en Bog, der angik deres Stands og Vaabens Historie, naar man ved Foredragene præcist angav hvad de uden Skade kunne forbigaaes, saalænge de som Elever vare paa Skolen og nøje betegnede hvad der skulde læses. – Naar man som jeg har tilbudt at vilde udarbejde dette Skrift uden Honorar, saa synes det mig, at den Utak, som jeg nyder er højst ufortjent.⁶⁷

66 Betænkning 1869.

67 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1869, Pk A2, Bloms kommentar til betænkningen af 4-7-1869.

Blom mente altså, at der burde tildeles mere tid til undervisningen i hærorden og krigshistorie. Diskussionen om en almen militær undervisnings relevans var dermed ikke afsluttet ved etableringen af Højskolen, men stadig aktuel 40 år senere. Til slut i sin skrivelse endte Blom sin protest mod beslutningen med at ansøge om sin afsked.⁶⁸

Dette blev imidlertid ikke afslutningen på sagen. På trods af betænkningens konklusion endte første hæfte med at blive omarbejdet af Blom og udgivet på Officersskolens forlag i 1870. Det omarbejdede hæfte lignede i nogen grad det oprindelige. De to første kapitler var meget ens i indhold, selv om flere formuleringer var ændret mod større præcision samt flere årstal og andre informationer. Brugervenligheden var bedret. Derudover blev flere forenkledede vurderinger af forløbet af slag i middelalderen blødt op. Omarbejdelsen og ombrydning fulgte i høj grad strukturen på tredje hæfte, hvor der var en klarere adskillelse af gennemgangen af krigshistorien og hærordningens udvikling. Eksempelvis nævnes bygningen af Danevirke i forbindelse med kapitlet "Hærorden i det 10de Aarhundrede" i første udgave og i anden udgave under "Episoder af Krigsbegivenheder i det 9de til midten af det 11te Aarhundrede". Den flyttede tekst var dog i høj grad uændret.⁶⁹ I den omarbejdede udgave blev årstal for begivenhederne anført, ligesom tallene også stod tydeligere i teksten. På den måde synes anden udgave at give en mere udførlig gennemgang af de krige, som Danmark har været involveret i. Blom tog altså en stor del af kritikken til efterretning. Det gjaldt også kritikken, som bl.a. Lund var fremkommet med. Blom afstod nu fra at kritisere de nyere og samtidige historikere, som han havde gjort i første udgave af hæftet.⁷⁰ Nu undlod han i høj grad at bruge andre kilder end de samtidige med den tid, han beskrev. I første udgave refererede han i høj grad også til nyere historiske arbejder.

Selv om første hæfte blev omskrevet og trykt, var Bloms lærervirke ved Officersskolen afsluttet. I Bloms biografi i *Dansk Biografisk Leksikon*, der blev skrevet af P.N. Nieuwenhuis, nævntes disputationen om lærebogen ikke. Her anførtes blot, at Blom kortvarigt var lærer i "Hærordning", og det nævnes, at han havde udgivet *Bidrag til Den Danske Krigsmagts Historie*.⁷¹

Blom-sagen viser, at der blev taget stilling til det faglige indhold i undervisningen, og i hvert fald at udgivelsen af nyt undervisningsmateriale fra Officersskolen havde interesse i offentligheden. Derudover viser Bloms undervisning, at Baggesens undervisning i ældste klasse på Højskolen i høj grad også blev videreført til Officersskolens næstældste klasse, dog uden at man med referencer sikrede bevidsthed om denne kontinuitet. I 1870'erne havde undervisningen det samme formål som i 1830'erne, nemlig at være identitetsskabende. Målgruppen,

68 Ibid.

69 Blom, 1868, p.30; Blom, 1870, p. 32.

70 Eksempelvis Blom, 1870, p.64.

71 P.N. Nieuwenhuis, 1888, pp. 420f.

Ældste klasses stabsafdeling 1876-77, før Nieuwenhuis' reformer. (Rigsarkivet)

der skulle bibringes viden om den danske hærs udvikling og bedrifter, var i Baggesens periode kommende generalstabsofficerer. Efter oprettelsen af Hærens Officersskole var målgruppen alle hærens kommende linjeofficerer. Dette var grund til, at Bloms hæfter trods alt overlevede kritikken. I de kommende årtier var der fortsat behov for at anvende fortællingen om dansk krigshistorie til at støtte udviklingen af officerskorpsets fælles identitet og dannelse.⁷²

Peder Nicolaas Nieuwenhuis

– *Hvorledes skal man studere krigshistorie*

I 1881 skete en væsentlig udbygning af uddannelsen i krigshistorie. Det år blev der nemlig indført en selvstændig 100-timers undervisning i nyere krigshistorie på generalstabslinjen som afløsning af den tidligere meget løst beskrevne felttogshistorie, der som beskrevet havde haft en tildeling på 94 timer.⁷³ Undervi-

72 Jf. bl.a. Michael H. Clemmesens analyse af undervisningen i krigshistorie på Hærens Officersskole et århundrede senere havde dele af denne hundrede år senere stadig en generelt orienterende og dannelsesunderstøttende karakter (Clemmesen, 1987).

73 Det var dog først fra 1887, at ændringen slog igennem, og at der jf. eksamensprotokollen blev eksamineret selvstændigt i krigshistorie. Jf. Officersskolens Examensprotokol, findes på Hærens Officersskole.

Peder Nicolaas Nieuwenhuis, 1886.
(Rigsarkivet)

seren blev kaptajn (senere oberst, pensioneret som generalmajor) Peder Nicolaas Nieuwenhuis (1842-1924), som var hollandskfødt immigrant.

Nieuwenhuis var indtrådt på Højskolen i 1864. Han var artillerist, hvilket vil sige naturvidenskabeligt uddannet officer i den periode, hvor Hærens ledelse under bygningen af Københavns Befæstning blev stadig mere domineret af ingeniørkorpsets og specielt artilleriets officerer under politisk ledelse af den stærke personlighed Jesper Bahnson. Nieuwenhuis blev udpeget som lærer i krigskunst og leder af stabsuddannelsen i 1882, på trods af at han var artillerist. Formelt var Nieuwenhuis dog efter sin fire års tjeneste i Generalstaben fra 1872 til 1876 forberedt til sin nye tjeneste. Alle senere hovedlærere på stabsuddannelsen på Hærens Officersskole var dog generalstabsofficerer med en baggrund i fodfolket som de umiddelbare afløsere for perioden indtil 1910, Arnold Kühnel og Ellis Wolff. Udpegningen af den arbejdsomme og dynamiske Nieuwenhuis blev som minimum lettet af det forhold, at Krigsministeriet under Bahnson bestemte officerernes anvendelse.⁷⁴

Nieuwenhuis' lærebog, *Hvorledes skal man studere Krigshistorie, Indledning til Foredraget over Den nyere Krigshistorie i Officersskolens ældste Klasses Stabs-*

74 Liebe & Borgstrøm, 1978, pp. 741f; Generalstaben 1808-20. januar-1908, (Generalstaben, København 1908), p. 53

afdeling, afspejler, at formålet med undervisningen nu var blevet fundamentalt anderledes end Baggesens fra 1834 og Bloms fra 1868-70. Lærebogen er ikke en tekstbog, der gennemgår den egentlige krigshistorie, men en guide til, hvordan officeren får mest ud af faget. Den beskriver, hvordan han kan bruge krigshistorie i sin profession. Dette mål med undervisningen begrundes i indledningen med, at undervisningstiden var begrænset til 100 timer, og at der derved ikke var tid til en egentlig gennemgang af de relevante dele af krigshistorien.⁷⁵

Den første halvdel af undervisningsbogen beskrev, hvordan og med hvilket formål generalstabs eleverne skulle studere krigshistorie, og den sidste halvdel omfattede lister med kilder til forskellige krige, som eleverne selv skulle studere og bruge som udgangspunkt for elevforedrag. Kilderne knyttede sig til de nyeste krige fra Krimkrigen i 1854-56 til Den Russisk-tyrkiske Krig 1877-78, og de dækkede tillige krigen i 1864. I listerne nævntes kilder fra flere parter, således at elevernes arbejde med eksemplerne skulle give dem et så komplet grundlag som muligt.

I den forståelse af krigshistorie, som kan udtrækkes af Nieuwenhuis' lærebog, var det selve kamphandlingerne, der var det centrale, selv om det nævntes, at krigshistorie krævede en vis viden om eksempelvis de politiske situationer, der fremkaldte krigshandlingen, idet det politiske kunne påvirke krigsførelsen.⁷⁶ På den måde havde selve forståelsen af, hvad krigshistorie er, og hvilke emner der er relevante at belyse, ikke ændret sig fra Baggesen til Nieuwenhuis. Men formålet med undervisningen i krigshistorie havde ændret sig, fordi det havde afløst felttogshistorieundervisningen. Ændringen betød, at fokus blev lagt på andre dele af krigshistorien. Hvor Baggesen lagde vægt på dansk krigshistorie i middelalderen og udviklingen af den danske krigskunst, var Nieuwenhuis' interesse professionsrettet læring fra europæiske eksempler, særligt franske og tyske. I hvilken grad den tidligere felttogshistorie i Baggesens tid havde haft et tilsvarende fokus på nyere krige, er der ikke kildegrundlag for at bestemme.

De forfattere, som Nieuwenhuis refererer til, er i høj grad militære, og selve det historiske var ikke det centrale. Nieuwenhuis var dog bevidst om, at god krigshistorie kræver gode kilder: "... *Antallet af Forfattere [er] legio, medens kun faa af disse indeholde paalidelige Data netop om de Punkter, som det først og fremmest gælder at undersøge.*"⁷⁷ Ud over en kritisk stillingtagen til kilderne giver dette indtrykket af, at det er nogle bestemte elementer omkring krigshandlingerne, som Nieuwenhuis så som de væsentlige for generalstabs eleverne.

Således kan man sige, at det var indholdet i kilderne, der bestemte deres anvendelighed. Nieuwenhuis videregav også sine overvejelser om kildernes tendens:

75 Nieuwenhuis 1885, p. 1.

76 Ibid., p. 9.

77 Ibid., p. 6.

I Tyskland derimod turde sikkert Ingen under Navn vove at give en stærkt farvet Fremstilling af Krigsbegivenheder den tyske Hær vedrørende, og de Værker, som Hærkommandoer eller Korpskommandoer have ladet udgive af enkelte i Staben ansatte Officerer, fortjene derfor altid i høj Grad Opmærksomheden, saa meget mere som deri mange Detailler fremkomme, der ej findes i Generalstabens Fremstillinger, (navnlig for Stabsvirksomheden). Bearbejdelser af Felttog med Benyttelse af forskjellige Kilder ville stundom kunne være meget oplysende, navnlig naar Materialet er godt sigtet og Kilderne korrekt benyttede, men det maa altid holdes for Øje at man tildels gaar i Forfatterens Ledebaand.⁷⁸

Her får man et klart indtryk af Nieuwenhuis' holdning til anvendeligheden af forskellige officielle kilder og værker, men det sker, uden at der anlægges en systematisk historievitenskabelig kritisk-analytisk vinkel. Hans overvejelser omkring kilderne byggede alene på overvejelser, der drejede sig om, hvordan værkerne kunne anvendes i forhold til hans krigsvitenskabelige, pædagogiske mål, hvor en høj detaljegråd i den historiske gengivelse gav mulighed for en dybere og mere realistisk forståelse af det studerede slag. Nieuwenhuis så selvstudiet som vejen til læring af krigshistorien.

Oplysende og selvuddannende krigshistorie

Det var hos Nieuwenhuis i høj grad den militære udvikling af officererne gennem den praktiske brug af eksempler, der var i højsædet. Undervisningen havde ikke til formål at lære generalstabseleverne at arbejde systematisk med kilder og litteratur under forberedelsen af deres foredrag; "*Foredraget kunde saaledes vistnok forøge Deres historiske Viden, og give Dem Interesse for det Krigsvitenskabelige Studium, men vilde kun bidrage lidet til Deres militære Udvikling.*"⁷⁹ Hos Nieuwenhuis brugtes krigshistorie som en alternativ vej til at give eleverne en positivt anvendelig krigserfaring. Krigsførelse var domineret af principper, og arbejdet med krigshistoriske eksempler kunne give eleverne forståelse for, hvad der krævedes af en officer under krigen. Nieuwenhuis beskrev det således:

Krigshistorien er først og fremmest oplysende. Vi have under Foredraget i Krigskunst givet enkelte Principper for Førervirksomheden under de i Krigen almindeligst forekommende Omstændigheder, men vi have kun i enkelte Tilfælde knyttet bestemte krigshistoriske Exempler dertil. Gjennemgaas et Felttog i alle sine Enkeltheder, vil man derimod faa Oplysning om, hvilke Opgaver paa ethvert Stadium have foreligget, og hvorledes disse er blevet løste. Herved ville de angivne Principper vinde i Klarhed medens man opfordres til at prøve de tagne Beslutningers Rigtighed i Forhold til Principperne.⁸⁰

78 Ibid., p. 7.

79 Ibid., p. 2.

80 Ibid., p. 2.

I ovenstående citat gjordes klart, at formålet med det, som Nieuwenhuis benævnte den oplysende krigshistorie, var at gøre krigens principper klare og tydelige. Krigshistorien var den empiri, som principperne kunne blive uddraget fra. Ved at give detaljerede krigshistoriske eksempler og sammenligne dem med principperne for krigsføring kunne man altså opnå en bedre forståelse af principperne, samtidig med at man ud fra principperne kunne vurdere rigtigheden af de beslutninger, hærføreren tog. Denne måde at arbejde med krigshistorien svarede til metoden hos de forfattere, som Nieuwenhuis refererede til, og det bliver her tydeligt, at der lå et universalistisk syn på krigens principper til grund for hans forståelse.

Ud over at være oplysende gav Nieuwenhuis udtryk for, at undervisningen i krigshistorie skulle være selvuddannende. En sådan anvendelse af krigshistorien skulle dog ikke i samme grad som den oplysende krigshistorie være genstand for generalstabslevernes undervisning. Dog bliver det selvuddannende formål beskrevet så udførligt i undervisningshæftet, at man må gå ud fra, at Nieuwenhuis søgte at inspirere eleverne til at arbejde med krigshistorie på en måde, så de lærte netop det, han ønskede. På den vis kan man sige, at han udnyttede den definerende og afgrænsende kraft, som lærebøger som tidligere nævnt kan have på en disciplin.

Krigshistoriens selvuddannende formål hang sammen med det særlige ved den militære profession, at der sjældent var lejlighed til at udøve den:

Der gives nemlig, i al Fald her i Landet, ikke ofte Lejlighed til personligt at erfare hvilke Krav Krigen stiller til Føringen, hvis Hovedopgave er under alle mulige Omstændigheder hurtigt at kunne fatte rigtige Beslutninger. Denne Evne, som dels er en Kundskabs – dels en Villiesag, bør derfor enhver vordende Fører navnlig søge at udvikle, og hertil frembyder Krigshistorien blandt andet et Middel, idet denne stiller en Uendelighed af Problemer med tilhørende Løsninger. Abstraheres altsaa foreløbig fra disse, vil man kunne forsøge paa at give Løsninger af enkelte af disse, naar det først er fastsat, hvorledes Problemet virkelig forelaa. Den egne Løsning kan da til Slutning sammenlignes med den i Virkeligheden udførte.⁸¹

Studiet af krigshistoriske eksempler kunne afløse den praktiske krigserfaring, som generalstabsofficerer i Danmark ikke fik på grund af de lange perioder med fred. Krigshistorien skulle derigennem træde i stedet for erfaring og støtte officerernes udvikling af evnen til at træffe beslutninger. Krigshistorien støttede opstillingen af realistiske og komplekse scenarier. På baggrund af disse skulle generalstabsleverne fastlægge, hvilken beslutning og befaling der ville være den bedste. Derefter kunne beslutningen efterprøves ved at se, hvad udkommet var af den historiske beslutning. Dette gjorde officererne opmærksomme på, hvilke faktorer

81 Nieuwenhuis 1885, pp. 2f.

der kunne spille ind på en beslutning, og lærte dem, at hærføreren ofte ikke har det fulde overblik over situationen.

Med til ovenstående citat hører der en fodnote, hvor der står, at “*For Karakterens Udvikling er personlig Deltagelse i Krigen af den største Betydning. Man lærer at kjende sig selv og at kjende Mennesker, saaledes som de ere, Villien styrkes, Snar-raadigheden udvikles osv. osv.*”⁸² Der fandtes altså ifølge Nieuwenhuis områder, hvor den personlige erfaring gav mere og andet end arbejdet med krigshistoriske eksempler.

Man kunne argumentere for, at det samme kunne opnås i simulation ved øvelser, men i forhold til øvelser så bidrog krigshistorie med et facit, som gjorde det klart, hvad der faktisk skete, efter at personer handlede på en bestemt måde. Metoden for systematisk at udnytte læring af principper fra krigshistorien under praktiske uddannelsesaktiviteter benævntes applikatorisk.

Den applikatoriske metode

Introduktionen af “*Applikatoriske øvelser*” havde en fremtrædende plads i Nieuwenhuis’ lærebog, blandt andet inspireret af Verdy du Vernois,⁸³ hvis værk, *Studium über Truppenführung*, Nieuwenhuis kalder “*en ideel Krigshistorie*” netop på grund af disse. Nieuwenhuis præsenterer Verdy du Vernois’ applikatoriske øvelser som opgaver udviklet over taktiske og strategiske eksempler, der på klar og udtømmende vis viser, hvad der sker i de forskellige situationer og på forskellige niveauer af krigsføringen.⁸⁴ Han anbefaler yderligere andre arbejder, der bruger den applikatoriske metode, herunder læreren ved den svenske Krigshögskolan, C.O. Nordensvans⁸⁵ *Tekniska uppgifter för hemarbete* og Gizyckis⁸⁶ *Strategisch-tactische Aufgaben nebst Lösungen*.⁸⁷

Fælles for flere af de værker, som Nieuwenhuis anbefalede sine elever at læse, var, at mange var håndbøger og vejledninger for krigshistoriske studier, som hans egen lærebog kan siges at være det. Nogle af de forfattere og værker, han nævnte, var: J. von Hardeggs *Anleitung zum Studium der Kriegsgeschichte* fra 1868,⁸⁸ G.A.

82 Ibid., p. 3n.

83 Julius von Verdy du Vernois (1832-1910), prøjsisk general og militær forfatter, (https://de.wikipedia.org/wiki/Julius_von_Verdy_du_Vernois).

84 Nieuwenhuis, 1885, pp. 14f.

85 Carl Otto Nordensvan (1851-1924), svensk general og militær forfatter.

86 Ernst Wilhelm Hugo von Gizycki (1840-1914).

87 Nieuwenhuis, 1885, p. 15.

88 Julius von Hardegg (1810-75), militær forfatter fra Württemberg. Værket blev først udgivet anonymt i 1841 i Stuttgart med titlen: Grundzüge einer Anleitung zum Studium der Kriegsgeschichte. (<https://www.deutsche-biographie.de/sfz21654.html>).

Stabsafdelingen 1886, det første kursus, der modtog Nieuwenhuis' reformerede, applikatoriske undervisning. Han ses siddende i midten af anden række. (Rigsarkivet)

Leers⁸⁹ *Strategischen Aufsätze* fra 1869, Colmar von der Goltz⁹⁰ *Das Volk im Waffen* fra 1883 og W. Scherffs⁹¹ *Von der Kriegsführung*, ligeledes fra 1883.

De fik alle særligt positive ord med på vejen og blev anbefalet bl.a. for deres skildringer af personer, der har bidraget til krigsvidenskabens udvikling.⁹² At det i så høj grad er den samme type værker som hans eget, underbygger kun, at det var her, Nieuwenhuis hentede sin inspiration, samtidig med at det kan siges at underbygge det formål, krigshistoriefaget havde for ham. Det vil senere blive uddybet.

Den hannoveranske artilleriofficer, major Hugo von Gizyckis lille skrift *Ueber Kriegsgeschichtliche Studien als Mittel zur Forderung der Kriegstüchtigkeit des Offiziers* fra 1881 fik særbehandling, idet det blev gengivet som resumé i lærebogen.⁹³

Dette lille værk på 43 sider er i dag sjældent og bliver ikke fremhævet i den militære litteratur.⁹⁴ Major Gizycki blev dog nævnt i W.W. Priors bog om Arnold Kühnel, Nieuwenhuis' afløser som leder af uddannelsen på generalstabslinjen, som en af skaberne af den applikatoriske metode i forbindelse med et andet af

89 Genrikh Antonovitj Leer (1829-1904), russisk krigsteoretiker.

90 Freiherr Wilhelm Leopold Colmar von der Goltz (1843-1916), prøjsisk feltmarskal og tidens dominerende militære forfatter. (<https://www.deutsche-biographie.de/sfz25954.html>).

91 Wilhelm Karl Friedrich Gustav Johann von Scherff (1834-1911), prøjsisk militær forfatter (<https://www.deutsche-biographie.de/pnd123435471.html>).

92 Ibid., pp. 15f.

93 Ibid., p. 21.

94 Ifølge WorldCat.org (<http://www.worldcat.org/title/ueber-kriegsgeschichtliche-studien-als-mittel-zur-forderung-der-kriegstuechtigkeit-des-offiziers/oclc/561118019&referer=brief-results> (22-10-16)) findes skriftet kun på to biblioteker, nemlig Universitätsbibliothek Bayreuth og The British Library St. Pancras.

hans værker i 1880'erne, *Strategisch-tactische Aufgaben nebst Lösungen*.⁹⁵ Gizyckis forståelse af krigen som politisk instrument ligger til dels i forlængelse af Clausewitz', men i sin opfattelse af mulighederne for direkte, positivistisk læring af krigshistorien er han mere optimistisk end den præjisiske teoretiker. Krigshistorien bruges til at lære, hvordan man kommer ud over friktionen, som han på linje med Clausewitz så som et grundvilkår for krigen. Han argumenterede for, at man blandt andet gennem marchøvelser kunne træne soldater til at blive ved med at bevæge sig fremad under beskydning.⁹⁶

Yderligere argumenterer hannoveraneren for, at krigserfaringer er for sjældne og ensidige til at være det eneste uddannelsesmiddel for officerer. Hvis man deltager i en krig, oplever man kun et lille udsnit af krigen, og praktisk krigserfaring er dermed ikke tilstrækkelig som uddannelsesmiddel. Derfor var krigshistorie næsten bedre end den reelle erfaring: "*Da also die eigenen Kriegserfahrungen zu selten und zu einseitig sind, um als normales Ausbildungsmittel für den Offizier gelten zu können, soll die Kenntniß des Krieges durch dass Studium der Kriegsgeschichte gewonnen werden.*"⁹⁷ Som allerede nævnt afviger Gizycki fra en clausewitziansk opfattelse ved at tro, at studiet af tidligere krige kan bruges til direkte vejledning for optræden under fremtidige krige. Derfor skulle man studere krige med modstandere, der ligner dem, man regner med at skulle kæmpe mod i fremtiden.⁹⁸

Det klare fokus på krigshistoriens direkte anvendelighed kan forklare, at det var Jomini, som Nieuwenhuis fremhævede frem for Clausewitz. Jominis teori kunne applikeres direkte. Nieuwenhuis så på Clausewitz som mange i samtiden. I forbindelse med en gennemgang af værker, der danner grundlag for studiet i krigshistorie, skrev han:

*Clausewitz: Vom Kriege er en filosofisk Afhandling over Krigen i sin Helhed og Strategien i Særdeleshed. Værket nyder i Tyskland meget Anseelse, men selv tyske Forfattere maa indrømme, at dets Læsning kun giver ringe Udbytte.*⁹⁹

Nieuwenhuis var som nævnt artillerist og virkede som hovedlærer på generalstabslinjen netop i de år, hvor hans ældre medartillerist, Jesper Bahnson, som krigsminister drev byggeriet af Københavns nye befæstning. Den kunne siges at være et monument over den dominerende naturvidenskabeligt prægede, ingeniørmæssige, positivistiske opfattelse af krigsførelsen. Her måtte Clausewitz' filosofiske understregning af krigens usikkerhed ses som irrelevant og både politisk og professionelt militært uanvendelig. Nieuwenhuis' opfattelse var derfor naturlig. At han overhovedet nævnte *Vom Kriege*, må nok ses som udtryk for, at værket trods alt med værkets position i Tyskland var centralt, og at eleverne burde kende det.

95 Prior, 1942, p. 26.

96 Gizycki, 1881, p. 5.

97 Ibid., p. 6.

98 Ibid., p. 8.

99 Nieuwenhuis, 1885, p. 16.

Under applikatorisk uddannelse ved kursusrejsen i 1889, den anden efter reformen. På billedet ved Vejle står Nieuwenhuis som nummer fem fra venstre og ser mod højre. (Rigsarkivet)

På trods af denne kritik af *Vom Kriegen* anvendelighed fremhævede Nieuwenhuis tidligere i sin lærebog følgende citat “*Krig er nemlig Politikens Fortsættelse med Vaaben i Hænder*”. Dette, en lidt omskrevet version af en af Clausewitz’ centrale teser, citerer Nieuwenhuis dog ikke Clausewitz for; i en fodnote skriver han, “*Se v. d. Goltz. Das Volk im Waffnen S. 125*”.¹⁰⁰

Von der Goltz skriver ganske rigtigt om forholdet mellem politik og krig, og ovenstående citat er ikke direkte citeret Clausewitz, men von der Goltz gør dog opmærksom på, at han er inspireret af Clausewitz: “*Clausewitz hat bereits das zwischen Politik und Krieg bestehende Verhältnis trefflich auseinandergesetzt*”.¹⁰¹ Man må derfor gå ud fra, at Nieuwenhuis var klar over, at dette var en forståelse, der kom fra Clausewitz. Selvom Nieuwenhuis ikke mente, at Clausewitz’ *Vom Kriegen* var anvendelig, var der således alligevel dele, der var nyttige på anden vis. Dette bliver yderligere uddybet ved, at Clausewitz bliver fremhævet i referatet af Gizyckys læreskrift, som Nieuwenhuis mente var “*en saa fortræffelig Vejledning for, hvorledes Officerer i Almindelighed skal drive dette Studium, at vi ikke have villet undlade at give et lille Resumeé af dette Arbejde, i Haab om, at det dermed ogsaa kan blive til Nytte for Dhr.*” I resuméet nævntes Clausewitz:

Herefter gaas da over til at give en Anvisning med Hensyn til selve Studiet af Krigshistorien. Efter Clausewitz’s Opfattelse skulde herved følgende tre aldeles forskjellige Forstandsvirksomheder komme til Anvendelse.

¹⁰⁰ Ibid., p. 9.

¹⁰¹ I den førsteudgave af Von der Goltz’ *das Volk im Waffnen*, der er blevet brugt til at eftertjekke Nieuwenhuis’ citat, findes citatet på p. 148 og ikke på p. 125.

Fra Nieuwenhuis' sidste kursusrejse i 1892. Han står foran træet. Delvis dækket af rytterofficeren i lys uniform ses afløseren, kaptajn Arnold Kühnel. (Rigsarkivet)

1. *Det historiske Moment, altsaa navnlig Fastsættelsen af selve Kjendsgjærningerne,*
2. *At sætte Aarsag og Virkning i indbyrdes Forbindelse*
3. *At give en Kritik af de trufne Foranstaltninger*¹⁰²

Disse anvisninger til studiet af krigshistorien blev uddybet på de næste sider i lærebogen, hvilket viser, at denne anvisning blev accepteret af Nieuwenhuis. Der var altså punkter, hvor man må gå ud fra, at Nieuwenhuis godt kunne se relevansen af Clausewitz' teori til undervisningen i krigshistorie. Grunden til den indledende kritik af Clausewitz kunne derfor være, at han som nævnt fandt *Vom Krieges* filosofiske diskursform for overvældende og pædagogisk ubrugelig.

Von der Goltz og hans *Das Volk im Waffen* fra 1883 var med til at gøre tysk krigsteori accepteret i Frankrig. Det var først efter udgivelsen af den franske udgave af Goltz' bog, at Clausewitz' *Vom Kriege* blev oversat til fransk.¹⁰³ Det er sandsynligt, at det var igennem omtalen i værker som von der Goltz' og Gizyckis, at Clausewitz blev kendt i denne periode i Danmark. Dette selv om hans arbejde allerede var kendt af Baggesen halvtreds år tidligere. Men heller ikke nu så man *Vom Kriege* som anvendelig i den praktiske uddannelse af generalstabs elever.

Ovenstående viser, at Nieuwenhuis var med til at indføre applikatoriske øvelser i Danmark, dvs. en anvendelse af principper uddraget fra krigshistorien på konkrete taktiske problemer. Det er en rolle, der af afløserens elever er tilskrevet Arnold Kühnel,¹⁰⁴ sandsynligvis fordi Kühnel på anden vis som ledende ge-

102 Nieuwenhuis, 1885, pp. 23f.

103 Gat, 2001, p. 391.

104 Prior, 1942, p. 27.

neralstabsofficer, hærens medlem af Forsvarskommissionen af 1902, chef for Generalstaben og Kommanderende General blev skaber af Hæren efter afslutningen af Fæstningskampen. Kühnel byggede direkte videre på Nieuwenhuis' fundament på dette område. Dette ses, hvis man sammenligner Nieuwenhuis' undervisningsbog med Kühnels værk *Applikatoriske Øvelser, i Stabsafdelingen 1894-1896*.¹⁰⁵ I *Applikatoriske Øvelser* beskrives, hvordan formålet med øvelserne var, at "vejlede med Hensyn til Anvendelsen af de Principer, der er udviklede i Foredragene over Troppeføring, Generalstabstjeneste og Krigshistorie (...)".¹⁰⁶ Denne forståelse af øvelserne stemmer overens med den, der blev præsenteret af Nieuwenhuis omkring 10 år tidligere. Uden at der er referencer i det nyere værk, lader det yderligere til, at Kühnel er inspireret af Gizycky på samme måde som Nieuwenhuis. Kühnel skrev:

*Og selv om det var muligt, vilde den Erfaring, der vindes ved at tage Del i et Slag, næppe være stor, den enkelte ser under saadanne Forhold i Reglen kun hvad der foregaar i hans umiddelbare Nærhed eller dog paa et meget begrænset Omraade, han vil utvivlsomt modtage et mægtigt Indtryk af en stor Begivenhed, men ikke derved lære Slagets Natur at kende. En saadan personlig Erfaring maa fuldstændiggøres ved Studium af Krigshistorien; man vil ikke ved Refleksion alene kunne danne sig en Forestilling om de yderliggaaende ekstraordinære Situationer, der forekomme i Krigen – og endnu mindre være i Stand til alene herved at erkende heldigt igennem disse Situationer, som man end ikke kan forestille sig.*¹⁰⁷

Den forståelse, at studiet af krigshistorien er lige så meget værd uddannelsesmæssigt som personlig krigserfaring, var som tidligere nævnt centralt i Gizyckis værk. Yderligere understreger ovenstående citat, hvor vigtig en rolle krigshistorie havde i den videregående officersuddannelse.

Nieuwenhuis' skrivelse *Beretning om Rekognosceringsøvelser med Stabseleverne i Juli 1886* viser, at applikatoriske øvelser blev afholdt i 1886, dvs. det første reformerede kursus, efter han havde overtaget undervisningen i krigshistorie og efter studierejsen året før. "Eleverne kunde derved gjøre sig bekendte med Terrænet imellem de nævnte Punkter, og dets militære Betydning belystes ved, at en af Eleverne holdt Foredrag over Kampene den 3die og 7de Mai 1849."¹⁰⁸ I 1888 anmodede Nieuwenhuis yderligere om et antal timer til opgaver, hvor der kunne arbejdes

105 Det er ikke anført en forfatter på selve værket, men ifølge Dansk Biografisk Leksikon er forfatteren Arnold Kühnel, hvilket passer med, at han på det tidspunkt var hovedlæreren i krigskunst. (http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Forsvar_og_politi/Officer/Arnold_Kühnel (22-10-16)).

106 Hærens Officersskole, L. Lærerbøger, reglementer m.v. L-52, *Applikatoriske Øvelser*. Stabsafdelingen 1894-1896, p. 1.

107 *Applikatoriske Øvelser*, i Stabsafdelingen 1894-1896, p. 7f.

108 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1884-1886, Pk A-9, *Beretning om Rekognosceringsøvelsen med Stabseleverne i Juli 1886*.

efter den applikatoriske metode, og anmodede om, at elevtallet ikke oversteg 18, for at flest mulige foredrag kunne holdes, og generalstabselevernes læring dermed kunne maksimeres.

I denne beretning om den næsten månedlange øvelse i felttjeneste, som Nieuwenhuis havde gennemført med generalstabsholdet, gives en god illustration af virksomheden som leder af uddannelsen i hovedfaget. Efter rekognosceringer på Sjælland og Fyn var hovedaktiviteten en taktisk øvelse i Østjylland i to partier, hvor eleverne var fordelt på partiernes armékorpsstabe. Under udrykningen kombinerede Nieuwenhuis sin hoved- og støttelærerroller, idet eleverne var sat til at holde krigshistoriske foredrag på stederne for kampene i 1849.¹⁰⁹

Hærførergeniet og krigshistoriens plads i krigsvidenskaben

I citatet om nødvendigheden af at udnytte krigshistorien til at lære mest muligt skrev Nieuwenhuis, at god føring i krig byggede på "*Kundskab*", men at det samtidig var en "*Viljesag*", dvs. en egenskab, som hærføreren skulle udvikle. Kundskaben kunne skaffes gennem uddannelse og selvstudium, men det samme var ikke tilfældet med beslutningsevnen. Nieuwenhuis gav udtryk for, at det at blive en god hærfører ikke var noget, man kunne uddanne sig til, men var "givet fra naturen". Som generalstabselev var målet dog kun at blive hærførerens hjælper, og det kunne man uddanne sig til. Ganske vist var krigshistorie kun et af flere midler til at lære korrekt forståelse af krigskunsten, men det fremhævedes dog, at studiet af krigshistorie var et af de bedste midler til dette: "(...) *thi der gives intet bedre Middel til at faa Kjendskab vedrørende selve Hærføringen end ved at læse de store Feltherrers Bedrifter paa dette Område.*"¹¹⁰ Krigshistorie blev derved af hovedlæreren i krigskunst forstået som et specielt nyttigt hjælpemiddel i studiet for de kommende stabsofficerer og for dem, som havde potentialet til at blive kommanderende generaler. Det betød imidlertid ikke nødvendigvis, at krigshistorien ikke kunne være til gavn for officerer af lavere grader. Men der var en risiko for, at det kun blev fornøjelselæsning. For at få et ordentligt udbytte af krigshistorien krævede det ifølge Nieuwenhuis, at man havde teoretiske forkundskaber, der kunne støtte læringen fra eksemplerne:

*Vistnok de fleste yngre Officerer have læst et eller andet Afsnit, hvilket specielt satte deres Fantasi i Bevægelse og have glædet sig over Snillet's Sejr; men vi frygte for, at Udbyttet i militær Henseende ofte kun har været ringe. Saalænge nemlig intet theoretisk Kjendskab haves til Krigens mangfoldige Problemer, vil der ikke blive lagt Mærke til alle de Forhold, som belyse dem, og Læsningen vil i Reglen ikke blive andet end Sofalekture.*¹¹¹

109 Hærens Officersskole, Indkomne Skrivelser 1884-1886, Pk A-9, Beretning om Rekognosceringsøvelsen med Stabseleverne i Juli 1886.

110 Nieuwenhuis 1885, p. 5.

111 Ibid., pp. 5f.

Nieuwenhuis' virksomhed i den applikatoriske undervisning ophørte ikke, fordi han havde forladt overlærerstillingen. Her ses han under kursurrejsen i 1894 på Kühnells første kursus. (Rigsarkivet)

I Nieuwenhuis' forståelse af krigshistorie kunne faget således ikke stå alene, men krævede kendskab til andre dele af krigsvidenskaben. Dette kendskab skulle give en teoretisk kundskab og gøre officererne opmærksomme på, hvilke udfordringer der knytter sig til føring i krig. Dette kendskab havde officererne blandt andet fået gennem generalstabslæren, som gjorde, at *“Det vil saaledes ikke længere falde vanskeligt at angive paa hvilke Punkter Opmærksomheden specielt maa være rettet, naar Krigshistorien med sine oplysende Exempler skal kunne virke befrugtende paa vor militære Uddannelse.”*¹¹² Det bliver altså tydeligt her, at krigshistorie var et fag, der på mange måder fungerede tværfagligt og som støtte til andre fag i krigskunstundervisning; krigshistorie udgjorde et bindeled mellem teoretisk og praktisk læring.

Hos krigskunslæreren Nieuwenhuis betød det forhold, at man kunne drage en lære af krigshistorie, som nævnt, at det hovedsagligt var den nyere krigshistorie, der var relevant. Han fremhævede, at mange af de forudsætninger, der i samtiden var for en krig i forhold til ældre tider, var ændret på en måde, så det ikke længere var muligt at sammenligne fortidens krige direkte med nutidens. Faktorer som forbedret infrastruktur og indførelsen af telegrafien gjorde, at mulighederne for at flytte og støtte hærstyrker havde ændret sig. Hans opfattelse var, at de nyere krige havde større lighed med kommende krige, end begge disse havde med tidligere konflikter.¹¹³ De krige, som Nieuwenhuis valgte for undervisningen, var derfor de foregående par årtiers.

I en anden sammenhæng i lærebogen gav Nieuwenhuis dog udtryk for, at ældre krigshistorie kunne være relevant. Han citerede Napoleon for at mene, at det

¹¹² Ibid., p. 6.

¹¹³ Ibid., pp. 21f.

eneste middel til selv at blive en stor feltherre var at studere “*l’histoire des campagnes d’ Alexandre, d’ Annibal, de César, de Gustave Adolph, de Turenne, du prince Eugène; modelez vous sur eux c’est le seul moyen de devenir grand capitaine.*”¹¹⁴ Dette på trods af at halvdelen var fra før krudtets oprindelse, og de alle var før, at nogen havde tænkt på den elektriske telegraf. Studiet af de militære genier udgjorde således en anden metode til studiet af krigskunsten. Man kunne forstille sig, at denne havde at gøre med den anden måde, som krigshistorie ifølge Nieuwenhuis kunne studeres på, der som tidligere nævnt ikke skulle være egentlig genstand for undervisningen på Officersskolen. Det var en forståelse af krigshistorie, hvor den kunne inspirere og vejlede officerer med potentiale. I studiet af geniet blev forskelle i materielle vilkår af mindre betydning, da fokus lå på hærførergeniernes menneskelige egenskaber.

Rolf Kall – *Historieskrivning med særligt hensyn til krigshistorien*

Den sidste lærebog i krigshistorie til generalstabsklassen fra perioden, som er fundet, er Rolf Kalls *Historieskrivning med særligt hensyn til Krigshistorien. Grundlag til forelæsninger i Stabsafdelingen 1911-1914.*¹¹⁵ Kall var storebror til filosofen Johan Christian Kall, og efter i en kort periode at have studeret østerlandsk historie og filosofi på Københavns Universitet gennemgik han Officersskolen og blev som Nieuwenhuis artillerist. Han var i den lange periode fra 1896 til 1926 lærer i krigskunst ved Hærens Officersskoles ældste klasses artilleri- og ingeniøraftdelinger, det vil sige i de første år parallelt med kaptajn Arnold Kühn-els virke som krigskunst- og hovedlærer på generalstabslinjen. Kall havde dog allerede før sin ansættelse som krigshistorielærer ved stabsklassen i 1911 været anvendt af Ellis Wolff, der var hovedlærer for kurserne fra 1900 til 1910.

Kall udgav i 1906, dvs. fem år før den fundne lærebog, *Landkrigskunst i Omrids.*¹¹⁶ Fra 1921 til 1924 – i slutningen af sin tid som lærer på Officersskolen – udgav Kall i tre dele en komplet lærebog i krigskunst med titlen *Krig*. Dette ekstremt ambitiøse værk blev i 1930 samlet og udgivet af ham selv og fordelt til kolleger.¹¹⁷ Kall led ikke af mindreværd.

114 Ibid., p. 5.

115 Det er ikke helt klart, hvornår bogen er blevet færdig, da det eneste, der er anført, er, at den er beregnet til undervisningen fra 1911 til 1914 (dvs. på det kursus, hvor Kall formelt er blevet krigshistorielærer for Stabsafdelingen). I værket henvises der til flere kilder fra 1912; det er således det tidligste tidspunkt, bogen kan være trykt. I bibliotekskataloger (WorldCat, REX) beskrives bogen som udgivet enten i 1913 eller 1914. Her ses 1914 som det mest sandsynlige udgivelsesår.

116 Liebe & Borgstrøm 1978, p. 496f.

117 Kall 1930, p. 22.

Kaptajn Rolf Kall. (Rigsarkivet)

Det krigshistoriske metodekursus

Rolf Kalls 1914-lærebog om krigshistorie blev, ligesom Nieuwenhuis', skrevet med det formål at vejlede eleverne med hensyn til, hvordan de skulle gribe faget krigshistorie an. Lærebogen var i høj grad et metodeværk og gennemgik ikke direkte krigshistoriske eksempler.

Der var dog en stor forskel på, hvordan Nieuwenhuis og Kall mente, at krigshistorien skulle studeres. Den førstes fokus var på det krigsvidenskabelige, den positive anvendelse af eksemplerne. Derimod var det centrale hos Kall det historievindenskabelige, dvs. hvordan teksterne skulle læses kritisk. Han var i høj grad påvirket af den udvikling, som historiefaget i Danmark gennemgik i perioden op til 1914.

Dette ses bl.a. ved strukturen af lærebogen, der bestod af fire kapitler. *Indledningen* var en introduktion til historie. De to efterfølgende kapitler havde titlerne *Kildekritik og Historievindenskab* og *Historiskfremstilling (Historieskrivning og Historiens Værdi)*. Kun bogens sidste kapitel var helliget *Krigshistorie*.¹¹⁸

Kall var inspireret af Leopold von Ranke, Ernst Bernheim, Kristian Erslev med flere og lagde derfor stor vægt på kildekritik og vigtigheden i at komme så tæt som muligt på sandheden. Erslevs *Historisk Teknik* fra 1911, der altså var udkommet kort før lærebogen, har dog en særlig fremtrædende plads i den, og det er klart det værk, der blev citeret mest.

118 Ibid., Indhold.

Det klare historievidenskabelige fokus betød dog ikke, at det krigsvidenskabelige ikke også blev set som vigtigt. Den forståelse af krigshistorie, som kom til udtryk i lærebogen, var, at krigshistorie ganske vist var en del af historiefaget, men faget krævede et særligt militært fagkendskab. Det var vigtigt, at en krigshistoriker både havde den faglige viden, der lettede hans forståelse af teksternes substans, og kendte den korrekte historiske metode for kritisk analyse af disse. Det blev i lærebogen gentagne gange understreget, at historien skulle søge så tæt på sandheden som muligt:

De fleste historiske Værker skyldes enten historikere (for Oldtidshistoriens Vedkommende maaske endog Filologer), der – andre skrøbeligheder uomtalte – savnede militær Sagkundskab, eller militære uden videnskabelig historisk Uddannelse. Det har gjort Krigshistorien til en Augiasstald af upaalidelige Hjemmelmænds og lettroende Eftersnakkeres Efterladenskaber.¹¹⁹

Kalls årsag til at give moderne historisk metode en så central plads i sin lærebog var efter al sandsynlighed, at han var kritisk over for den eksisterende krigshistorieskrivning og -anvendelse. Ud over at have den relevante militære viden måtte krigshistorikeren og brugerne af krigshistorien kende til, hvad Kall kaldte historiens hjælpevidenskaber, såsom Nationaløkonomi, Finansvidenskab og Samfundslære. Disse fag kunne hjælpe til at belyse årsager til og udfald af krigen, da de belyste de stridende parters samfundsmæssige og økonomiske forhold. De kunne ifølge Kall:

... frigøre En for barnlige Forestillinger som t. E., at et helt Folk eller det herskende Samfundslag kan leve udelukkende for og af Krig og åbner Ens Øjne for Politikens gennemgribende aabenlyse eller snigende Indflydelse paa Krigsføring og for den jærnhaarde Retfærdighed, der raader, hvor et Folks Evner og Vilje prøves med Vaaben.¹²⁰

Kall lagde således vægt på, at man ikke burde se krig som et isoleret fænomen uafhængigt af samfundet, og at det derfor ikke var god krigshistorie kun at forholde sig til selve kampene uden at forstå dem i deres historiske ramme.

Kall arbejdede med tre former for historie: “Fortællende eller gengivende, den lærende (pragmatiske) og den udviklende (fremhævet i originalen) Historie”. Den fortællende og gengivende historie var den ældste form for historie, og det var ligeledes den, der fandtes i sagn, myter og sange. Denne historieform skulle un-

119 Ibid., 1914, p. 30.

120 Ibid., p. 41.

derholde.¹²¹ Den lærende historie skulle moralisere, hvilket gjorde, at denne form for historie fokuserede på indre årsager og den handlendes bevæggrunde.¹²²

Om den sidste historieform, den udviklende, skrev Kall:

*Mens den fortællende Historie nærmest holder sig til ydre Iagttagelser og den lærende med Forkærlighed opsporer indre (sjælelige) Aarsager, søger den udviklende Historie paa én Gang dybere ind og videre ud, idet den ser Menneskenes Handlinger og Samfundets Udvikling som Udslag af talløse Kræfter og Omstændigheder og vil skønne, hvorledes alt gik til. Den dømmes ikke, men vil Sandheden frem og overlade enhver at drage den Lære, han vil, af hvad der skete i Fortiden.*¹²³

Den udviklende historieform var den nyeste og blev præsenteret som den ypperste. Her blev formålet med krigshistorien at komme så tæt på, hvad der egentlig skete. Som hos Ranke blev formålet med den krigshistoriske undersøgelse at erkende, “wie es eigentlich gewesen ist”. Kall skrev videre om den udviklende historie:

*Den er ikke tilgængelige for alle Læsere og dens lidenskabsløse Ro er heller ikke altid et Fortrin, da det maaske alligevel aldrig lykkes at faa den hele og fulde Sandhed frem. Den gør derfor hverken fortællende eller lærende Historie overflødig. Tværtimod har enhver af Maaderne endnu den Dag i Dag sin Tid og sin Opgave.*¹²⁴

Selv om den moderne udviklende historie blev set som den fremmeste, havde alle former efter Kalls opfattelse deres berettigelse. Kall var i høj grad bevidst om, at historien kunne have forskellige formål.

I Kalls lærebog udtrykkes en bevidsthed om, at krigshistorie kunne have indflydelse på moralen og kunne påvirke forståelser af en hærs evner både indefra og udefra:

*Det er ikke altid raadeligt at sige Sandheden. Hvorfor skulde en Hærfører t(il) E(xempel) ærligt vedgaa, hvor store Tab hans Hær har lidt, eller hvad han ved om Ven og Fjende, naar det tog Modet fra hans egne og hævede Fjendens, om det kom Fjenden for Øje eller Øre. Han maa hellere vise Tingene i et Lys, som glæder Venner og skræmmer Fjender. At se Tegn paa Slethed og Løgnagtighed i at gøre det, er taabeligt, i hvert Fald over for Kæmper som Napoleon og Bismarck – som Mennesker er Mænd af den Støbning ikke løgnagtige, selv om de som Statsmænd ikke er Sandhedens Riddervagter.*¹²⁵

121 Ibid., p. 6.

122 Ibid., p. 7.

123 Ibid., p. 8.

124 Ibid., p. 9.

125 Kall, 1914, pp. 35f.

Det var således både i forhold til at påvirke modstanderen og til at støtte egen moral, at usminkede erfaringer fra krigshistorien kunne bruges, også til bevidst anvendelse af unøjagtige informationer. Det kan af hensyn til det national- og moralopbyggende formål være bedst at give køb på præsentationen af det historisk videnskabeligt mest præcise. Man må gå ud fra, at Kall mente, at dette kun gjaldt for samtidig krigshistorie i rammen af en mulig eller aktuel konflikt, ikke for ældre tiders krigshistorie. Det var altså vigtigt for Kall at gøre klart for generalstabseleverne, at de som kommende militære ledere skulle være bevidste om dette formål og opmærksomme på, at krigshistorien kunne bruges, så den styrkede organisationens sammenhæng og moral. I øvrigt insisterede Kall på, at krigshistorikeren altid – uanset hvordan han måtte sminke resultatet for at styrke moralen – ved omhyggelig kildekritisk metode selv søgte den dybest mulige forståelse af, hvad der skete og hvorfor. Kun derigennem kunne han opnå professionel indsigt fra studiet.¹²⁶

Den måde, som lærebogen var skrevet med sit klare fokus på, hvordan videnskabelig historie skabes, bør ses som udtryk for Kalls ønske om at gøre eleverne i stand til at kunne producere præcis krigshistorie ved dybdegående selvstudie. Selv om der er almene overvejelser vedrørende kildernes autenticitet i de andre undervisningsbøger, er der ikke på samme måde noget, der viser et ønske om, at eleverne skulle blive i stand til selv at gennemføre kritiske, historiske studier, kun at de skulle kunne bruge historien med et minimum af kritisk, sund fornuft.

Ser man på de militære forfattere, som Kall nævner, er der mange gengangere fra Nieuwenhuis' lærebog. Kall nævner således Jomini flere gange, dog med en anden og mere kritisk opfattelse af den positivistiske krigsteoretiker end Nieuwenhuis':

Bernhardi siger træffende: Naar man læser (Jomini) synes der ikke længere at være noget uvist i Krig; for al Handling er der Grundsætninger og Love, som afgør det hele og det faar Skin af, at den store Korsikaner ene og alene kan takke den Omstændighed for sine Laurbær, at han samvittighedsfuldt holdt sig til de Grundsætninger, hans Dommer bagefter sluttede sig til af hans Krige. I Virkeligheden øver Jomini lavpandet Vold mod Napoleons Heltegerninger. Han presser dem ind i et System af tit fuldkommen vilkaarlige Meninger, som han underskyder Napoleon og taber derved helt af Syne, hvad der fremfor alt er denne Hærførers sande Storhed: hans Dristighed, som spotter al Boglærdom og overalt kun søgte at lempe sig paa bedste Maade efter Omstændighederne.¹²⁷

Den kritik, som Kall her gennem den samtidige tyske publicist Bernhardt retter mod Jomini, gentager, hvad allerede Clausewitz havde fremført. Kritikken byggede på to hovedargumenter. Det første at Jomini begår en fejlslutning ved at

¹²⁶ Ibid., p. 38.

¹²⁷ Ibid., p. 56.

bygge en teori på principper uddraget af Napoleons felttog for derefter at komme frem til, at Napoleon fulgte principperne. Det andet, nok mest væsentlige i forhold til mulighederne for en positivistisk krigsvidenskab var, at Jomini med sine faste principper udviskede krigens tilfældigheder og de menneskelige faktorer fra sin teori, bl.a. Napoleons dristighed, der kunne siges at gå imod de gængse teorier om krigsføring.

Når Kall er så kritisk over for Jomini, skyldes dette en grundlæggende enighed med Clausewitz. Det fremgår helt klart i hans endelige værk *Krig*,¹²⁸ men kan allerede ses i lærebogen *Krigskunsten i Omrids for Officersskolens ældste Klasses Artilleri- og Ingeniøraftdeling 1899-1902*.¹²⁹

Selv om Kalls gæld til Clausewitz tydeligt kommer til udtryk i både tidligere og senere værker, bliver Clausewitz ikke direkte brugt som reference i 1914-lærebogen. Her refererede Kall til Bernhardi,¹³⁰ Bonnal,¹³¹ Freytag von Loringhoven¹³² og Henderson,¹³³ som var repræsentanter for den tyske, franske og engelske moderne forståelse af krigsteori, som byggede videre på clausewitzianske opfattelser.¹³⁴ Et fællestræk ved disse teoretikere var, at de alle inkorporerede en forståelse af krigens friktion og andre virkninger af menneskelige faktorer i krig.

Kall kom ud over at referere til militære teoretikere med flere anbefalinger til, hvilken litteratur eleverne kunne læse i deres krigshistoriske studium. Eksempelvis nævnte Kall Daniels Bruuns tre bind *Krig gennem Aartusinder* fra 1908 til 1911, og D. Th. J. Snitler og søn G. Snitlers *Almindelig Krigshistorie*.¹³⁵ Han anbefalede også værker om oldtidens krige: “*Af Omfangsrige Værker kan nævnes: Jähns Handbuch einer Geschichte des Kriegswesens (Mit Atlas); Berlin 1878-80 (naar til Renæssancen) og Delbrück Kriegsgeschichte I-III, Berlin 1900-1907 (hvis Paastande dog maa tages med Varsomhed)*.”¹³⁶

I sin behandling af krigsteoretikerne viste Kall, at han repræsenterede en fundamentalt anden militærvidenskabelig opfattelse end Nieuwenhuis.

Udviklingen afspejlede sig i lærebogen og den vægtning, den lagde på grundig analyse og historisk præcision. Kalls clausewitzianske forståelse af krigsvidenskab understregede – nok sammen med hans kontakt med det universitære miljø – de krav, han måtte stille til historiefaget om dybdeundersøgelser af den enkelte konflikts faktiske indhold og sammenhæng. Disse krav var både gældende for

128 Kall, 1930.

129 Kall, 1899-1902, pp. 1ff.

130 Friedrich Adolf Julius von Bernhardi (1849-1930), prøjsisk general og militærhistoriker.

131 Guillaume Auguste Balthazar Eugène Henri Bonnal (1844-1917), fransk general og krigsteoretiker.

132 Hugo Friedrich Philipp Johann Freiherr von Freytag-Loringhoven (1855- 1924), prøjsisk general og militærhistoriker.

133 George Francis Robert Henderson (1854-1903), britisk oberst, militærhistoriker.

134 Gat, 2001, pp. 351f; pp. 394-9f.; p. 346n; p. 284.

135 Kall, 1914, p. 39.

136 Ibid., pp. 39f.

den generelle undervisning i krigshistorie og for den fokuserede anvendelse af krigs- og felttogshistorie, som skulle støtte uddannelsen af stabseleverne.

At Kalls formål var mere ambitiøst, fremgik direkte af lærebogens titel, *Historieskrivning med særligt henblik på Krigshistorie*. Undertitlen *Grundlag til Forelæsninger til Stabsafdelingen 1911/14* understreger dels målgruppe og formål, dels gør det klart, at Kall på dette tidspunkt af sin lange lærerperiode ikke alene underviste sine egne elever på artilleri- og ingeniørlinjerne, men at han som nævnt fra 1911 også og selvstændigt havde ansvaret for krigshistorie på "*Stabsafdeling, Det Taktiske Kursus*". Det var sket ved en svækkelse af den nye taktiklærer, kaptajn Oscar Friis' position, så denne ikke længere var hovedlærer for hele krigskunstundervisningen og som sådan var ansvarlig for at integrere også krigshistorieundervisningen i denne.¹³⁷ Lærebogen for det nu uafhængige fag var sandsynligvis grundlaget for de forelæsninger, der gennemførtes i det sidste kursusår.¹³⁸ Kall udnyttede den frihed, han nu havde som selvstændig lærer, til at rette lærebogen mod sit mål at vejlede stabseleverne i historisk arbejde. Kun sidste kapitel var direkte rettet mod krigshistorie. For Kall var studiet i dybden af krigshistorien et mål i sig selv, nemlig vejen til at opnå professionel indsigt; den var ikke kun, som hos Nieuwenhuis, et uddannelsesmiddel, hvor man kunne hente vejledning og principper fra tidligere hensigtsmæssig optræden.

Kall ligger her på linje med opfattelsen et halvt århundrede senere hos den moderne militærhistoriker, Michael Howard, som Howard præsenterede i sin 1961-forelæsning til The Royal United Services Institute, *The Use and Abuse of Military History*.¹³⁹ Her lagdes for alvor grundstenen til, hvordan man kunne arbejde med og lære af krigshistoriske studier, uden at man gik på kompromis med de historiefaglige krav.¹⁴⁰

Det skal dog imidlertid erindres, at det ikke er sikkert, at Kalls lærebog afspejlede hele den undervisning, som eleverne modtog i faget. Man kunne forestille sig, at krigshistorie fortsat blev anvendt i elevforedrag til støtte for undervisningen i krigskunst/taktik i klassen samt ved besøg på kampladser som allerede af Nieuwenhuis. Det var en rolle, som vi på fotografier kan se, at Kall havde været involveret i igennem 10 år til støtte for Ellis Wolffs kurser.

137 Anning-Petersen 1918, p. 174; Om Kalls nye, selvstændige stilling, se: Michael H. Clemmensen, *Mellem militær professionalisme og civile hattefjer: Danske officersuddannelser gennem tiderne* (www.krigsvidenskab.dk).

138 Hærens Officersskoles, *Indkomne Skrivelser, 1911-1914*, Pk A-16, Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, 10-6-1911; Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, Juni 1913; Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, Juni-1914.

139 Bl.a. trykt i *The RUSI Journal*, Volume 138, Issue 1, 1993.

140 Hvilket blandt andet ses i antologien Murray & Sinnreich, *The Past as Prologue*, (Cambridge University Press, 2006). I Danmark i midten og slutningen af 1970-erne inspirerede Howard den diskussion om krigshistoriens rolle, der gennemførtes mellem den civile historiker og militærhistoriker Knud J.V. Jespersen og Kaj Vilhelm Nielsen, den daværende krigshistorielærer på Hærens Officersskole og strategilærer på Forsvarsakademiets Generalstabskursus.

Kall var omkring 10 år senere også involveret i uddannelsesaktiviteter, der lignede Nieuwenhuis' applikatoriske øvelser. Nogle af disse er bevaret i hæftet *Strategiske og militærgeografiske øvelser*, som Kall var med til at udarbejde, og som byggede på krigshistoriske eksempler blandt andet fra 1. Verdenskrig og Napoleonskrigene.¹⁴¹ Kall havde tidligere, som det fremgår af undervisningshæftet *Krigskunsten i Omrids for Officersskolens ældste klasses Artilleri- og Ingeniør Afdeling 1899-1902*, lavet strategiske øvelser. Disse øvelser var ikke en del af krigshistorieundervisningen, selv om de byggede på krigshistoriske eksempler.¹⁴²

Selv om krigshistorie i andre sammenhænge fortsat fungerede som et støttefag til taktik, var ønsket om at gøre eleverne i stand til selv at arbejde videnskabeligt med krigshistorie tydeligt hos Kall, og hans nu uafhængige faglærerrolle gjorde det muligt for ham at forfølge sin ambition. Dette ønske kan desuden hænge sammen med, at officerer på dette tidspunkt var nogle af de eneste i Danmark, der skrev krigshistorie.¹⁴³ Kall ville sikre sig, at det skete på historievidenskabelig forsvarlig måde. På dette tidspunkt dominerede den radikale pacifistiske historikertradition blandt faguddannede historikere på Københavns Universitet. Det betød, at der blandt faghistorikere var meget lidt interesse i at skrive krigshistorie. Hvis der derfor var nogen, der skulle skrive krigshistorie, måtte det være officererne selv, og det er åbenlyst, at Kall ønskede at sikre sig, at dette skete på en måde, så hæren ikke blottede sig over for disse fjender af dansk forsvar.

Kalls og de andre lærebogsforfatteres forankring i egen tid

I lærebogen fremkom Kall med en kritik af den krigshistorie, der tidligere var skrevet af officerer:

*De fleste historiske Værker skyldes enten historikere (for Oldtidshistoriens Vedkommende maaske endog Filologer), der – andre skrøbeligheder uomtalte – savnede militær Sagkundskab, eller militære uden videnskabelig historisk Uddannelse.*¹⁴⁴

Med tanke på den videnskabelige udvikling, som havde været på dette tidspunkt, kan kritikken af tidligere forfatteres manglende historievidenskabelige kundskaber synes anakronistisk, da værker som *Historisk Teknik* var udkommet få år inden. Flere steder i lærebogen udtrykker Kall sin ærgrelse over, at tidligere krigshistorikere åbenbart ikke kendte til kildekritik.

Kalls egen indsats havde dermed en klart tidsmæssig forankring. Man ville ikke kunne forestille sig, at den grad af videnskabelighed, som gør sig gældende hos Kall, kunne være del af Baggesens lærebog, fordi historievidenskaben på dette tidspunkt ikke var etableret. De første historieseminarer var gennemført

141 Kall, 1933-35.

142 Kall, 1899-1902.

143 Tuxen, 1921, pp. 65f.

144 Kall, 1914, p. 29.

kort forinden Baggesens værk i Prøjsen, og Rankes historikervirke var ganske vist begyndt at påvirke kolleger i Tyskland og udlandet, men uanset datidens tætte akademiske bånd til Tyskland kunne man ikke forvente, at officersundervisningen først af alle skulle lede en fundamental faglig fornyelse i et ikke-militært fag. I forhold til udviklingen i historievidenskaben kunne man dog godt have forestillet sig, at Nieuwenhuis havde lagt mere vægt på kildekritik. At en slags historisk videnskabelighed nu var forventet, blev understreget under Blom-sagen i 1869 af den ældre artillerist Bahnson. Men for Nieuwenhuis var krigshistorie et fag, der skulle anvende historisk inspiration til at målrette militær virksomhed. Hverken han eller hans elever skulle producere historiske undersøgelser. Det er uklart, om man i Kalls tid stadig huskede Blom-sagen, men hvis man gjorde, ville den øjensynligt kun have bekræftet Kall i hans beslutsomhed.

Den gennemførte diskussion af her behandlede lærebøger viser, i hvor høj grad underviserne alle afspejlede deres egen periode. Dette gør sig især gældende, når man kigger på Baggesens lærebog i forhold til Nieuwenhuis' ditto. Det kan ikke forklares ved, at der her var tale om det største tidsmæssige spring, idet vi som tidligere nævnt må se Bloms supplement som en fortsættelse af den foregående undervisning frem til i hvert fald til 1870'erne, og at han sandsynligvis fra 1886 fik mulighed for at skabe det første kursus, der både afspejlede undervisningsændringer efter 1880-ordningen og de erfaringer, han havde opnået siden sin overtagelse af stillingen i 1882. Måske er springet ikke så betydeligt, som det umiddelbart virker. Den anvendte krigshistorie, som Nieuwenhuis underviste i og dækkede af sin lærebog, må ses som en forlængelse af den felttogshistorie, som Baggesen gennemførte med inspiration af de positivistiske krigsteoretikere, men uden en støttende lærebog. Den alment holdningsdannende (i Kalls kategorier fortællende og lærende) krigshistorie, som Baggesen opbyggede, var nu placeret i den grundlæggende officersuddannelse.

Derfor er det nok mest korrekt at konstatere, at det store skift sker med Kall, hvor han udnyttede sin selvstændige stilling til at gøre krigshistorie til et i høj grad historievidenskabeligt fag. Der er næppe tvivl om, hvor han ville have placeret sig i 1869-kritikken af Bloms hæfter. Kall blev i meget høj grad påvirket af den store udvikling inden for historiefaget i Danmark, hvor historisk metode og kildekritik for alvor var blevet etableret i løbet af de seneste 20 år før udgivelsen af hans lærebog.

Krigshistoriens lære – vejledning eller indsigt

Selv om Rolf Kalls lærebog kan siges at være langt mere historievidenskabelig end Nieuwenhuis', er der dog også flere elementer, der danner bro tilbage den tidligere lærebog. Kall anvendte det samme Napoleon-citat, som Nieuwenhuis citerede i sin bog, dog nu citeret på dansk: "*Napoleons Ord:*" *Læs Aleksander, Hannibals, Cæsars, Gustav Adolfs, Turennes, Eugens, og Frederiks Felttog om og om*

igen” – er et gyldent Raad”.¹⁴⁵ Kall gav hermed udtryk for, at krigshistorien kan frembyde en lære i den forstand, at man kan opnå indsigt ved at udnytte historiens mest succesfulde hærførere som inspiration. Ved at sætte sig ind i hærførernes måder at tænke på og studere dem i dybden, kunne man nære sin egen evne til at tage beslutninger.

Rolf Kall ønskede således stadig, at man skulle tage ved lære fra krigshistorien, og han fremdrog eksempler på, for hvem det var lykkedes:

*Mænd som Moltke, Verdu du Vernois, Scherff, Lettow-Vorbeck og Freytag v. Loringhoven, Bugeaud, Bonnal, Fock og Henderson viser i deres Skrifter, hvorledes man tager Lære af krigshistoriske Tildragelser; men det er vanskeligt, og Profeter taler ofte for døve Ører. Selv soleklare Kendsgerninger glider sporløst hen over Folks Hoveder.*¹⁴⁶

Disse nævnte var alle succesrige officerer, der havde søgt dybere indsigt gennem krigshistoriske studier. De kunne derfor være rollemodeller for eleverne. Dybdgående studier af krigshistorien fremmede kritisk selvrefleksion. For Kall kunne krigshistorien bruges af officerer som redskab til bedre professionel indsigt, men samtidig var han bevidst om de udfordringer, der knyttede sig til faget:

*Skønt det under disse Omstændigheder synes haabløst at skrive Krigshistorie, taler vægtige Grunde for at gøre det: Utallige har Gavn og Glæde af [at] høre om krigerske Tildragelser i Almindelighed og Forfædrenes gode og onde Gerninger i Særdelighed, og desuden er Krigshistorien en navnlig Kilde til Viden, der kan omsættes i Gerning af Enkeltmand og ikke mindre af et helt Folk – at Lærdommene ikke altid bruges paa rette Maade og at der drages mange falske Slutninger siger intet.*¹⁴⁷

Citatet er yderligere et eksempel på, at det ikke altid kommer klart til udtryk, hvem Kalls modtagere er, som når han skriver, at utallige har gavn og glæde af at høre om krigshistorien. Brugen af ordet *utallige* giver indtryk af, at det ikke kun er officerer, der kan have nytte af krigshistorien, men folk generelt. Derudover er det ikke særlig klart, hvordan krigshistorien kan omsættes til gerning af en person og et helt folk, men det vurderes, at han med *Enkeltmand* mener en hærfører og med *et helt Folk* mener et lands hær. Man kan dog yderligere forestille sig, at denne forståelse kunne bredes ud til også at gælde for en politiker og det danske folk som sådan. Det er en væsentlig del i det ovenstående, at han advarer mod, at man let kan komme til at drage nogle falske forståelser ud af krigshistoriens lære.

145 Ibid., p. 57.

146 Kall, 1914, 53f; Den Lettow-Vorbeck, der nævnes i citatet, læses som Oscar von Lettow-Vorbeck og ikke den mere kendte Paul von Lettow-Vorbeck. Dette fordi førstnævnte er forfatter til egentlig krigshistorie, hvor den senere Paul Lettow-Vorbecks forfatterskab hovedsagligt må karakteriseres som erindringslitteratur. (Se. Evt. WorldCat.org).

147 Ibid., pp. 37f.

Disse advarsler omkring brugen af krigshistorien var han den første af de tre lærebogsforfattere til at ytre i en sådan grad.

Kall afviger tillige fra Nieuwenhuis ved i højere grad at argumentere for, at man i forhold til visse dele af krigen stadig kunne lære af oldtidens hærførere:

Paa Storkrigens Omraade kan man endnu lære meget af Oldtidens Hærførere, naar man ikke skyer Ulejligheden at tage Kortet frem og sætte sig nøje ind i Sagen. Paa snevre Rum gør Nutidens Vaaben og Skudvidde saa godt som altid Sammenligning med Fortiden umulig, og det samme gælder Hærens Førstelstjeneste. I visse Henseender gør Tiden dog hverken til eller fra: Menneskene er Mennesker den Dag i Dag, som for Aartusinder siden – paa almenmenneskelige Omraader kan vi derfor bygge paa Fortidens Erfaringer.¹⁴⁸

Selv om alle krige er forskellige, bidrager krigshistorien til forståelsen af, hvordan mennesker og menneskelige organisationer handler i krig.

I et af de sidste afsnit af lærebogen understreger Kall, at al lært er forgængeligt:

I Virkeligheden er intet nyt under Solen, Alt gaar i Bølgegang, og megen god Erfaring dør med erfarne Mænd. Selv Nutidens bedst uddannede Generalstabsofficerer kom maaske til kort overfor mangen svensk Officer fra Trediveaarskrigen, naar det gjaldt om at ordne Indkvartering, Inddrivning af Levnedsmidler o. Lign. – Og Nutidens “applikatoriske” Uddannelse med Lehnert, Wedel¹⁴⁹ og lignende Huskebøger i Baghaanden hjælper ikke hærene til bedre Befalingsangivning end Krigens Skole Napoleons Officerer i Storhærens Glanstid.¹⁵⁰

Dette afsnit i lærebogen kan implicit læses som en kritik af den historieanvendelse til at udtrække direkte anvendelige principper for handling, som prægede Officersskolen, og som var repræsenteres i Nieuwenhuis' lærebog. Kritikken af den applikatoriske metode skal ses i sammenhæng med Kalls syn på militærvidenskaben, hvor han modsat Nieuwenhuis ikke kunne acceptere eksistensen af universalistiske principper for krigsførelsen.

Den positivistiske applikatoriske metode, i hvert fald sådan, som den blev forstået hos Nieuwenhuis og Kühnel, var en måde at skole i brugen af nogle evigt gældende principper for handling i krig. I Kühnels senere undervisningsmateriale, *Applikatoriske Øvelser i Stabsafdelingen 1894-1896*, blev øvelserne beskrevet

148 Ibid., pp. 57f.

149 De to bøger, der er tale om, er efter al sandsynlighed: Handbuch für die wissenschaftliche Beschäftigung des deutschen Offiziers 1882 af Max von Wedel og Lehnert's Handbuch für den Truppenführer : Für Feldgebrauch, Felddienst, Herbstübungen, Übungsritze, Kriegsspiel, taktische Arbeiten, Unterricht af Friedrich Immanuel Lehnert, først udkommet 1887.

150 Kall, 1914, pp. 48f.

Rolf Kall deltog i stabsafdelingens applikatoriske undervisning i krigshistorie. Her ses han under kursusrejsen på kaptajn Ellis Wolff første kursus (1900-02). Wolff sidder nummer tre fra venstre i anden række, Kall lige bag ham i tredje række. (Rigsarkivet)

således: “Den applikatoriske Øvelsesmethode giver Principet Liv og Bevægelse, belyser det fra alle Sider og gør det derved muligt helt at tilegne sig det.”¹⁵¹

Øvelserne var en vej til at indarbejde principperne for krigsførelse ved at anvende dem i praksis og derved få et godt kendskab til, hvordan de fungerer. Man opnåede derigennem forudseelig, standardiseret optræden gennem personlig praktisk erfaring fra øvelser, der videregav læring fra krige, uden at officererne selv behøvede at have deltaget.

I det ovenstående citat kan endvidere læses som en erkendelse af problemer og begrænsninger ved teoretisk forhåndslæring som i krigskunstundervisningen, eftersom Kall fremhæver, at intet andet helt kan erstatte “*Krigens Skole*”. Men at intet er bedre end krigens skole, betyder ikke nødvendigvis en afvisning af, at man på visse punkter kan uddanne officerer og dygtiggøre dem, hvilket efter Kalls opfattelse indebar, at de selv skulle søge indsigt gennem kritiske, historiske studier. Hans undervisning i krigshistorie afveg derfor i høj grad fra Nieuwenhuis’, idet at krigshistorie nu måtte opfattes som et historievidenskabeligt fag, hvor det hos forgængeren fungerede som en integreret og direkte støttende del i den samlede krigskunstundervisning og dermed måtte ses som et militærvidenskabeligt fag.

Nieuwenhuis’ lærebog havde skabt et solidt grundlag for anvendelse af krigshistoriske eksempler i sit hovedfag krigskunst, som indtil det tidspunkt af Baggesen

151 Applikatoriske Øvelser. Stabsafdelingen 1894-1896, p. 15.

og hans direkte efterfølgere var blevet gennemført i langt mere løs form i rammen af felttogshistoriefaget.

Med udgangspunkt i Priors korte Kühnel-biografi og gruppefotografier fra stabslinjens udrykninger kan man se, at Nieuwenhuis' afløser Arnold Kühnel og Ellis Wolff begge fortsatte med at anvende krigshistorien nogenlunde på den måde, som skaberen af ældste klasse gjorde i sit første reformerede kursus fra 1886. De var kun forskellige i den forstand, at Nieuwenhuis koncentrerede sig om at etablere sit krigshistoriske fag som grundlag for de principper, som derefter anvendtes i den nye applikatoriske undervisningsform. Kühnel var med sin placering i Generalstabens Taktiske Afdeling naturligt repræsentant for den fremtidige bruger af eleverne. Som L.C.F. Lütken understregede i sine erindringer, var Kühnells bidrag først og fremmest at gøre applikationsmetodens resultater mere praktisk effektive ved standardiseret taktisk analyseform, klare stabspocedurer og entydige befalinger. Lütken havde været elev på Nieuwenhuis' sidste kursus, hvor kaptajn Kühnel deltog for at forberede overdragelsen, og arbejdede fra 1905 til 1908 tæt sammen med generalløjtnant Kühnel.¹⁵² Wolff havde været Kühnells hjælpelærer på kurset og synes at have videreført dennes linje direkte i de 10 år, hvor han var hovedlærer. På trods af den nye lærers ambitioner i sin lærebog og hans eget bidrag på 1911-14-kurset er der ikke noget, der tyder på, at undervisningen i faget krigshistorie i de efterfølgende årtier varigt ændrede sig væsentligt fra det grundlag, Nieuwenhuis skabte.¹⁵³ Det bekræftes reelt af K.V. Nielsen-citatet fra 1979, hvor han reagerede på Knud J.V. Jespersens indlæg om militærhistoriens rolle.

Konklusion

Den udvikling, som undervisningen i krigshistorie på hærens stabsofficersuddannelse gennemgik i de behandlede 90 år, var i høj grad et udtryk for den samtidige udvikling i militærvidenskaben og krigsvidenskaben.

Faget Danmarks krigshistorie, som det beskrives i Baggesens lærebog fra 1834, var et historievitenskabeligt fag, der som del af en professionsforberedende undervisning skulle bidrage med at give de studerende generalstabs elever et godt kendskab til deres profession ved at give officererne en fælles dannelse og forståelse af, hvordan tidligere krige havde forløbet, hvordan den militære profession havde udviklet sig og bidrage til at opbygge et nationalt fællesskab. Denne type undervisning blev videreført af Blom efter 1868 på den nye grundlæggende officersuddannelse i rammen af faget "Hærorden". Med Kalls definitioner var det fortællende historie med et generelt lærende formål. Det betød, at undervisnin-

152 "L.C.F. Lützens Levnedbeskrivelse", Troels Fink, Spillet om dansk neutralitet 1905-1909, L.C.F. Lütken og dansk udenrigs- og forsvarspolitik, (Aarhus 1959), pp. 174f.

153 L-1 Div. Undervisningsplaner og bestemmelser for Hærens Officersskole 1868-. Plan for Hærens officersskole 1933, Undervisningsplan for generalstabskursus 1955/56.

gen lagde vægt på en gennemgang af krigshistoriens og krigskunstens udvikling med et dansk udgangspunkt, og som det var almindeligt i tiden, var det særligt den opmuntrende Valdemarstid, der blev lagt vægt på.

Samtidig med undervisningen i Danmarks krigshistorie blev der i 1830'erne undervist i felttogshistorie, som var et fag funderet på krigshistorie, der dog havde et fundamentalt anderledes formål. Formålet var lærende med snævert fokus på uddannelsen i føring i felten. Historiske eksempler kunne fungere vejledende for fremtiden og illustrere taktik og i nogen grad strategi. Felttogshistorie var et fag, der brugte historie forstået på den måde, at det historiske studie ikke var et mål i sig selv, men et middel.

Denne undervisningstype, hvor krigshistorie fungerede som støtte til taktik og generalstabstjeneste, var forløberen for Nieuwenhuis' undervisning. Den grundige fokusering af denne undervisning, som Nieuwenhuis derefter etablerede, indebar en målrettet anvendelse af historisk materiale og krigsteori i rammen af en ny pædagogisk – applikatorisk – metode, der med inspiration fra udlandet integrerede alle elementer i udviklingen af stabsofficerer, hvor krigshistorien havde en professionel snarere end moralsk lærende rolle. I applikatoriske øvelser kunne generalstabs eleverne tilegne sig principperne for krigsføring ved at træne anvendelsen af dem i beslutningssituationer. Krigshistorien fungerede dermed som del af en tværfaglig uddannelse og var i høj grad et militærvidenskabeligt fag. Ligesom den tidligere felttogshistorie var Nieuwenhuis' krigshistorie et fag, der var forbruger af krigshistorie, som dog skulle være videnskabelig korrekt for at uddrage holdbare principper for korrekt optræden. Krigshistorien kunne bidrage med eksempler fra virkeligheden, der var for komplekse til at kunne opfindes, hvor resultatet kendtes, og som derved kunne træde i stedet for den praktiske erfaring, der ikke var tilgængelig for generalstabs eleverne.

Kalls lærebog brød i sit formål med den undervisning, som Nieuwenhuis stod for. Han udnyttede den frihed, som han og faget havde fået fra at skulle støtte taktikundervisningen direkte. Den krigshistorieanvendelse, som kom til udtryk i Kalls lærebog, var funderet på kildekritik, og den krigshistorie, han ønskede at lære sine elever, var dermed i høj grad en historievidenskabelig arbejdsform. Samtidig bygger den krigsteoretiske forståelse, der kom til udtryk i lærebogen, på Clausewitz' krigsteori, hvilket betyder, at der var større sammenfald med historievidenskaben og krigsvidenskaben, da krigshistorien ikke skal bruges til vejledning, men kun til at give indsigt. Det er således en forståelse af, at krigshistorien bliver undersøgt for dens egen skyld, der i højere grad stemmer overens med historievidenskaben.

Formålet med Kalls undervisning i krigshistorie var dermed, at den skulle gøre de studerende i stand til at arbejde historisk, og at en væsentlig gevinst ved kritiske studier af historien var snarere end at lære tvivlsomme principper for handling at opnå en generel indsigt, der ville gøre dem i stand til at blive bedre førere i krig. Det er dog et åbent spørgsmål, om Kall ud over sit eget kursus kunne gøre andet end også at støtte den applikatoriske metode, som hovedfaget Krigskunst,

dvs. taktik, stadig byggede på, selv om han var kritisk med hensyn til nyttevirkningen.

Da lærebogen som nævnt først blev vurderet færdig i 1914, dvs. ved afslutningen af Kalls første kursus som krigshistorielærer på stabsafdelingen, er det sandsynligt, at den ikke mindst skulle vejlede elevernes ved deres fremtidige professionsstudier.

I løbet af de 90 år, hvor krigshistorie blev etableret som fag under stabsuddannelsen, havde faget således mange forskellige formål, afhængigt af tiden og uddannelsens karakter. Diskussionen af krigshistoriens rolle ud over den fortællende og generelt lærende fortsætter i dag. Kan og skal historiske eksempler eller udtrukket strategisk teori bruges vejledende, eller er det, som Kall – som Clausewitz før og Michael Howard efter ham – ønskede, nødvendigt at anvende krigshistorie til at opnå militærfaglig indsigt, fordi der ikke findes holdbare alternativer. Det er de centrale elementer i diskussionen af fagets berettigelse og videnskabelige indhold dengang som nu.

Summary

The article investigates how military history was taught as part of the Danish higher officer education from 1830 to 1920 and how this subject was affected by developments in academic history and science of war. It argues that the military history subject, as it was taught in the formal officer education, could not be seen solely as a historic subject but must be seen as a subject under the influence of the discipline of military science. Three very different understandings of how military history can contribute to higher officer education are shown through the analysis of three textbooks.

In the 1830s, military history was used to establish the national and organisational identity of the officer corps. In the 1880s, military history was seen as a means to extract, explain and apply universal principles of war. Finally, in the 1910s, the ambition of the teacher was that military history should be used a means to gain a general insight that could potentially lead to a better understanding of war and warfare.

In the latter part of the investigated period, military history was also used as the only available alternative way to learn from combat experience; being an officer was a special profession in the sense that only few would have the chance (and misfortune) of getting practical experience in war.

Kilder og litteratur

Rigsarkivet:

Hærens Officersskole, 1868-1963

L. Lærebøger, reglementer m.v.

L-1 Div. Undervisningsplaner og bestemmelser for Hærens Officersskole 1868-

- Applikatoriske Øvelser. Stabsafdelingen 1894-1896
- Undervisningsplan for Officersskolen af 5. Marts 1881
- Plan for Officersskolen 1923
- Bestemmelser om Tjenestegangen ved Officersskolen, 1868
- Undervisningsplan for Officersskolen, 1868
- Undervisningsplan for Officersskolen, 1881
- Undervisningsplan for Officersskolen, stadfæstet 1870, trykt 1877
- Plan for Krigsskolen 1863
- Plan for Officersskolen 1933

L-4 Lærebøger i krigskunst og krigshistorie

- Kall, Rolf, *Historiskrivning med særligt Hensyn til Krigshistorie. Grundlag til Forelæserne i Stabsafdelingen 1911/14*
- Kall, Rolf, *Krigskunsten i Omrids for Officersskolens ældste Klasse. Artilleri og Ingeniørafdelingen. 1899-1902*
- Nieuwenhuis, P., *Hvorledes skal man studere Krigshistorie. Indledning til foredraget over "Den nyere Krigshistorie" i Officersskolens ældste Klasses Stabsafdeling. 1885.*

L-52 Lærebøger i generalstabstjeneste, applikatoriske øvelser, strategi, taktik og troppeføring

- Kühnel, A.A.B., *Applikatoriske Øvelser. Stabsafdelingen 1894-1896*
- Kall, Rolf, *Strategiske og militærgeografiske Opgaver på Generalstabskursus 1933-1935*

Indgående Skrivelser A, Pk. A-1-A16 (1868-1914)

- Oversigt over Indholdet af foredraget i Hærorden (Pk A-1 1868)
- Anmeldelse af "Bidrag til den danske Krigsmagts Historie" af H.C.A. Lund i *Fædrelandet* Nr. 99, 1-5-1869
- Brev til Officersskolen fra C. Blom 11-5-1869
- Betænkning fra den angaaende Captain C. Bloms Skrift "Bidrag til den danske Krigsmagts Historie", nedsatte Udvalg, 24-6-1869
- Brev til Officersskolen fra C. Blom 4-7-1869
- Edvard Holm: skrivelse til Udvalget 21-6-1869
- A. Hauch til Oberst Ernst, Chef for Officersskolen, 8-4-1869
- Beretning om Rekognosceringsøvelsen med Stabsleverne i Juli 1886
- Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, 10-6-1911
- Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, Juni 1913
- Skoleofficeren af Artilleriet ved Hærens Officersskole til Hærens Officersskole, Juni 1914

Officersskolens Examens Protokol. Begyndt 1881, sluttet 1899

Den kongelige militære Højskole

U-5 Journaler for undervisning. Ældste afdeling 1836-1842

- Journal over underviisningens Gang i den Kongelige militaire Höiskoles ældste Afdeling fra 16. November 1840- 28. Mai 1842

Niewenhuis 1861-1866. U-52

- Afgangseksamen 1866

L. Lærebøger, reglementer m.v. 1830-1868

L-1

- Plan for den Kongelige militaire Højskole 1830. Tilligemed bestemmelser
- Caroc et al., *Udsigt over Undervisningen ved de Specielle Corpser før 1830 og Den Kongelige militære Höiskoles Virksomhed fra dens Oprettelse til 1855*
- Plan for den Kongeligemilitaire Höiskole. Approberet den 12te Juli 1857
- Planen fra den Kongelige Militaire Højskole 1844
- Aufzug aus dem unterm 27sten Februaer 1844 Allerhöchst genehmigted Plan für die Königliche Militaire-Hochskule. 1844

L- 16

- Baggesen, August, *Ledetraad ved Forelæsningerne over Generalstabstjeneste ved den kongelige militaire Højskole. 1834 I Hæfte. Indledning, forklaringer og den daglige tjeneste*

Skriftlige kilder og litteratur:

Anning-Petersen, P.C., *Officersskoler i tidsrummet 1691-1918. Udgivet i anledning af Hærens Officersskoles 50 Aars jubilæum 1. Maj 1918.* (Vilhelm Tryde, København 1918)

Baggesen, August, *Ledetraad ved Forelæsningerne over Danmarks Krigshistorie og Krigskunstens Historie ved den Kongelige Militaire Højskole,* (København 1834)

Baggesen, August, “Om Ordene “Taktik” og “Strategie””, *Militairt Repertorium.* Bind II 1837. Foreningen for Officerer, pp. 1-22, 175-196, 320-336

Berthelsen, B.P., “Krigshistorie”, *Salmonsens Konversations Leksikon. Bind XIV.* (A/S J. H. Schultz Forlagsboghandel, København 1923)

Blom, Carl, *Bidrag til Den Danske Krigsmagts Historie.* 1st Hefte, (Officerskolens Forlag, Frederiksberg 1868, 1870)

vom Brocke, Bernhard, “Wege aus der Kreise: Universitätsseminar, Akademiekommission oder Forschungsinstitut Formen der Institutionalisierung in den Geistes- und Naturwissenschaften 1810-1900-1995”, Christoph König & Eberhard Lämmert (red.), *Konkurrenten in der Fakultät,* (S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt a.M. 1999), pp. 191-219

Bryld, Claus, “Historiografi 2: Dansk Historieskrivning”, Knut Kjeldstadli (red.), *Fortiden er ikke hvad den har været : en indføring i historiefaget,* (Roskilde Universitetsforlag 2001)

Clemmesen, Michael H., “Anvendelsen af historien i Hærens Officersuddannelse”, *Militært Tidsskrift.* 116. årgang nr. 2 (1987), pp. 45-61

Clemmesen, Michael H., “Observations and Verdict of a Lonely Clausewitzian

Convert: “Vom Kriege” in Denmark”, Reiner Pommerin (red.), *Clausewitz goes global: Carl von Clausewitz in the 21st Century,* (Carola Hartmann Miles-Verlag, 2011)

Clemmesen, Michael H., “Videregående officersuddannelse: Del 1 – fra oprindelsen til Kernevåbeninfektionen”, *Krigsvidenskab.dk* (2015) <http://krigsvidenskab.dk/videregaaende-officersuddannelse-del-1-fra-oprindelsen-til-kernevaabeninfektionen> (22-10-16)

- Deichmann, Christian, *Om real og militær Underviisning*, (J.D. Qvist, Kjøbenhavn 1835)
- Eskildsen, Kasper Risbjerg, "Inventing the archive: Testimony and virtue in modern historiography", *History of the Human Sciences*. 26(4), pp. 8-26. 2013
- Troels Fink, *Spillet om dansk neutralitet 1905-1909*, L.C.F. Lütken og dansk udenrigs- og forsvarspolitik, (Aarhus Universitetsforlag 1959)
- Floto, Inga, *Historie – en videnskabshistorisk undersøgelse*, (Museum Tusulanum, København 1996)
- Frantzen, Ole L. og Jespersen, Knud J.V. (red.), *Danmarks krigshistorie: 700-2010*, (Gads Forlag, København 2010)
- Gad, P.C. Steenersen, *Om forberedende og Høiere Realunderviisning*. (Kjøbenhavn 1835)
- García-Belmar, Antonio et al., "The Power of Didactic Writings. French Chemistry Textbooks of the Nineteenth Century", David Kaiser (red.), *Pedagogy and the Practice of Science*, (The MIT Press, Cambridge (MA) 2005), pp. 219-153.
- Gat, Azer, *A history of military thought. From the enlightenment to the Cold War*, (Oxford University Press 2001)
- Generalstaben, *Generalstaben: 1808 – 20. Januar – 1908*, (København 1908)
- von Gizycki, Hugo, *Ueber Kriegsgeschichtliche Studien als Mittel zur Forderung der Kriegstüchtigkeit des Offizier*, (C. Feicht Verlag der Militär-Zeitung, Berlin 1881)
- Glenthøj, Rasmus, *1864, Sønner af de slagne*, (Gads Forlag, København 2014)
- von der Goltz, Colmer Freiherr, *Das Volk in Waffen: Ein Buch über Heerwesen und Kriegsführung unserer Zeit*, (Decker, Berlin 1883)
- Gordin, Michael D., "Beilstein Unbound. The Pedagogical Unraveling of a Man and his Handbuch", David Kaiser (red.), *Pedagogy and the Practice of Science*, (The MIT Press, Cambridge (MA) 2005), pp. 11-41
- Haslund-Christensen, Søren (red.), *Landkadetakademiet og Hærens Officersskole 1713-1988*, (Hærens Officersskole, Frederiksberg 1988)
- Hedegaard, E.A.O., *Generalløjtnant A.P.Tuxen. Militærhistoriker og Æresdoktor: Et bidrag til dansk militær historieskrivning*, (Hernov, Charlottenlund 1982)
- Howard, Michael, "The Use and Abuse of military History", *R.U.S.I. Journal* Vol. 138, Issue 1, 1993
- Høiback, Harald & Ydstebø, Palle (red.), *Krigens Vitenskab – en innføring i militærteori*, (Abstrakt forlag AS, Oslo 2012)
- Jahn, Heinrich Ferdinan, *Grundtræk til Christian den Fjerdes Krigshistorie*, Bind 1 og 2, (Boghandler Chr. H. Noer, Kjøbenhavn 1820-1822)
- Kall, Rolf, *Krig*. (Kjøbenhavn 1930)
- Kjeldstadli, Knut, *Fortiden er ikke hvad den har været. En indføring i Historiefaget*, (Roskilde Universitetsforlag 2002)
- Klint, Helge, *Militærhistorie*, (Dansk Historisk Fællesforening, København 1970)
- Liebe, P.I & E. Borgstrøm (red.), *Biografiske oplysninger om faste Artilleriofficerer af Linien. Tjenstgørende i period.en 1764- 1889 i Danmark, i Holsten (indtil 1864) og i Norge (indtil 1814)*, (Det Kongelige Garnisonsbibliotek, København 1978)
- Murray, Williamson & Sinnreich, Richard Hart (red.), *The Past as Prologue. The Importance of History to the Military Profession*, (Cambridge University Press 2006)
- Nieuwenhuis, P.N., "Jean Carl Blom ", *Dansk Biografisk Lexikon 2. Bind*, (Gyldendal, Kjøbenhavn 1888), pp. 420-421
- Prior, W.W, *Generalløjtnant A.A.B. Kühnel. En dansk officers liv og Gerning*, (Ejner Munksgaard, København 1942)
- Sølvtoft, C., *Officerskolens Ordning og Virksomhed fra dens oprettelse til 1893. Program ved Officerskolens 25-aarige jubilæum den 1. Maj 1893*, (Centraltrykkeriet, København 1893)
- Schouw, J.F. (red.), "Den Polytechniske Lærestalt og den militære Høiskole", *Dansk Ugeskrift* Nr. 171, (Særtryk, Kjøbenhavn 1835)

- Sørensen, S.A., "Baggesen, Fred. Ludv. Aug. Haller", *Dansk Biografisk Lexikon*. Bind I, (Gyldendal, København 1887), pp. 429-432
- Tuxen, A.P., *Dansk Krigshistorieskrivning i de sidste hundrede aar: Foredrag holdt ved det Nordiske Historikermøde i Kristiania 1920*, (Vilhelm Tryde, København 1921)
- Åselius, Gunnar, "Krigshistorien och 1814. Om undervisningen på den svenska krigshögskolan", Arstad, Knut Peter Lyche (red.), *Militære perspektiver på unionen mellom Norge og Sverige 1814-1905*, (Forsvarsmuseet, Oslo 2007)

Internetkilder

- http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Overpræsident/V._Oldenburg
- http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/.../V._Oldenburg (9-8-2016)
- <http://runeberg.org/blaabog/1910/0163.html> (9-8-2016)
- http://www.worldcat.org/title/ueber-kriegsgeschichtliche-studien-als-mittel-zur-forderung-der-kriegstuchtigkeit-des-offiziers/oclc/561118019&referer=brief_results (22-10-2016)
- http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Forsvar_og_politi/Officer/Arnold_Kühnel